

ალექსანდრე ამილახვარი

გეორგიანული ისტორია

მთარგმნელი ნაბახაძე

ამ პოლიტიკური პამფლეტის ავტორი ალექსანდრე ამილახვარი მნიშვნელოვანი ფიგურაა მე-18 საუკუნის საქართველოში. თავის მამასთან — დიმიტრი ამილახვარსა და რამდენიმე სხვა ქართველ ფეოდალთან ერთად მან 1765 წელს მონაწილეობა მიიღო ერეკლე II-ის წინააღმდეგ მიმართულ შეთქმულებაში, რისთვისაც დასჯილ იქმნა იმით, რომ ცხვირი და ფეხის გული მოსჭრეს. 1771 წლიდან 1779 თუ 1780 წლამდე ის მოსკოვში ცხოვრობდა თავის მშობლებსა და ძმასთან ერთად. 1780 წ. იმერეთში მივიდა მეფე სოლომონ პირველთან, რომელმაც ის ცნობილ პოეტ ბესარიონ გაბაშვილთან (ბესიკთან) ერთად ირანში გაგზავნა, რათა შირაზიდან ქართლის ტახტის პრეტენდენტი ბაქარის ძე ალექსანდრე ბატონიშვილი გადმოეყვანათ. მაგრამ ერეკლე მეფის თხოვნით ფატალი ხანმა იმერეთს მიმავალი ალექსანდრე ბატონიშვილი, ალექსანდრე ამილახვარი და მისი ძმა ევგენი (თუ ტიმოთე) რუსებს მისცა, რომელთაც ეს უკანასკნელი ეიბორგის ციხეში ჩასვეს, ხოლო ალექსანდრე ბატონიშვილი სმოლენსკის ციხეში დაამწყვდიეს, სადაც ის გარდაიცვალა. თვით ალექსანდრე ამილახვარი ციხიდან განთავისუფლებული იქმნა მხოლოდ 1792 წ., ცხრა წლის პატიმრობის შემდეგ.

თავის ტენდენციურობის მიუხედავად ეს პამფლეტი დიდად საინტერესო მასალას შეიცავს მე-18 საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს შესახებ. ის დაწერილია ან უკეთ ვთქვათ, გადათარგმნილია საკმაოდ დამახინჯებულ რუსულ ენაზე, მიძღვნილია „უგანათლებულესი თავადის, უმოწყალესი ხელმწიფის გრიგოლ ალექსანდრესძე პოტემკინისადმი“ და დაბეჭდილია პეტერბურგში 1779 წ. გარდა „გეორგიანული ისტორიისა“, ალექსანდრე ამილახვარის კალამა ეკუთვნის პატარა ავტობიოგრაფიული შრომა „კითხვა-მიგება“, პოლიტიკური ტრაქტატი „ბრძენი აღმოსავლეთისა“, რომელიც დაწერილია ქართულად დაახლოებით 1780 წ. და მიძღვნილია სოლომონ I-დმი. (დაიბეჭდა პირველად 1902 წ. „მოამბის“ № 2). ამ ტრაქტატს ნათლად ეტყობა ფრანგი ენციკლოპედისტების და ფიზიოკრატების, ხოლო განსაკუთრებით მონტესკიეს იდეების გავლენა. ავტორი გამოდის ე. წ. განათლებული აბსოლუტიზმის დამცველად: „თანასწორად ვშობილევართ, და არავინ არს უმჯობეს ერთისა, არცა ვინ უარეს მეორისა, გარნა ყოველივე ერთისა გვაშისა საერთოსა ასოდ“, ამბობს ის „გლებთ განა მიწისმოქმედთა კაცთათვის“. — „ჰეი რა ზომ ბედნიერ არს და უმეტეს სანატრელ მეფე, რომელმაც იცის უფლება თვისი არა უსამძღვროდ, და რომელი მიიჩნევს მათცა თანასწორად თავის კაცთა, რომელთა მიჰსცეს მას უფლება

თავსა ზედა თვისსა, და იქცევის მათთანა უმეტეს მსგავსად უხუცესისა მისი, ვიდრე თავმოყვარისა მეფისა“, ამბობს ის „მეფეთა მმართველობისათვის“, თვის ტრაქტატის ნაწილში, რომელიც „სამოქალაქო მსჯულთა დანდუმამს“ ეწოდება. ა. ამილახვარი სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ ილაშქრებს, „ჩინისა“ ცოცხლისა სიკვდილი ყოვლისა კაცისა შესაძლებელი არს, და აღდგინებაი მისი არავისაგან“. ბოლოს, მეცნიერების შესახებ ის გამოსთქვამს აზრებს, რომელიც დამახასიათებელია მე-18 საუკუნის განმანათლებლებისთვის: „სწავლა მეცნიერებისა არს განმანათლებელ თვალთა და გონებათა კაცთასა და მომპოვნებელი გზისა ოდესმე უზრდელობით შეცთომილისა“.

ამ პროგრესული და ჰუმანისტური იდეების მიუხედავად, ალექსანდრე ამილახვარის პოლიტიკური მოღვაწეობა მაინც საზარალო იყო ქართველი ერის ინტერესების თვალსაზრისით, ვინაიდან ის მიმართული იყო ერეკლე მეფის ხელისუფლების წინააღმდეგ, ეს კი ერთადერთი ძალა იყო, რომელსაც შეეძლო ჩვენი ერისთვის ხელმძღვანელობა გაეწია მისი ისტორიის ურთულეს პერიოდში, მე-18 საუკუნის მეორე ნახევარში.

გომრგვიანული ისტორია ვაგუჲ თავად ამილახვარზე,
რომელსაც იმ დროის მოკლე ისტორიის დართვით თავის ამხანაგებს შამ-ბოგს ანატოლური ვაჰარი უსიმი

უგანათლებულესო თავადო, მოწყალეო ხელმწიფეო,
გრიგოლ ალექსანდრეს ძე!

ჩვენს ძეგლებს ჩვეულებად ჰქონდათ, რომ თავიანთ შრომას ან ხელსაქმეს ისეთ ადამიანებს მიუძღვნიდნენ, რომელთაც გაეგებოდათ ამ ნივთების ფასი და მიმძღვნილის გულმოდგინება; მათი მაგალითის წაბაძულობით მე დღეს თქვენ უგანათლებულესობას, ვითარცა საუკეთესო მიზლებსა და უგონიერეს დამფასებელს, მიუძღვნი ამ თხზულებას; მას შეუძლია თქვენი ნაცადი ცნობისმოყვარეობა გააღვივოს და ყურადღება მიგაქცევინოთ ზემოხსენებული უბედური თავადისადმი, რომელსაც თქვენი კაცთმოყვარეობისა და ძლიერების მფარველობის ქვეშ ვაყენებთ, როგორც უპირველესი ადამიანთა ხელმწიფის შემდეგ.

უგანათლებულესი თავადის, უმოწყალესი ჩემი ხელმწიფის უერთგულესი მიმძღვნილი ამ თხზულებისა

კომერციული საქმეების გამო ქალაქ ასტრახანში ვიმყოფებოდი. ერთხელ დილით ბინიდან გამოვედი; ქუჩებში სიარულის დროს ორ ჭაბუკს შევხვდი; ტანისამოსის მიხედვით შევატყვე, რომ ახლად ჩამოსული ქართველები უნდა ყოფილიყვნენ. მივესალმე და სადაურობა ეკითხე. მიპასუხეს იმერეთიდან მოვდივართო. ესაა საქართველოს ნაწილი, რომელიც ახლოსაა ჩემი სამშობლო ქალაქიდან. იქაური ამბების გამოკითხვა დავუწყე, ისინი დაუზარებლად მაძღვედნენ პასუხს. შემდეგ ვინაობის გაგებაც მოვიწოდომე, მაგარმ არ გამიმხილეს. მაშინ ჩემი საქმე გადავდე და ორივენი ჩემს ბინაზე მივიპატიე; იქ ამხანაგები მელოდნენ. უცნობნი დიდი გაჭირვებით დავაჯერე, რომ ჩვენთვის თავიანთი ვინაობა და ცხოვრების გარემოება გაეცნოთ. გარეგნობაზე ეტყობოდათ, რომ

კეთილშობილი და წარჩინებული ადამიანები უნდა ყოფილიყვნენ. ვფიქროსმა ძმამ, რომელსაც, როგორც შემდეგ გამოირკვა, ალექსანდრე ერქვა, მითხრა: „მესმის, ძმებო, რომ ჩვენი ვითარების გაგება გსურთ: ვინ ვართ და საიდან, ან აქ რად მოვსულვართ. მაგრამ მე არ მინდოდა ისეთი ამბების მოყოლით შემეძრწუნებინეთ, რომელიც თვით ქვის გულსაც კი მოალობდა, ხოლო პატიოსანი და გულთბილი ადამიანებისათვის მეტად მძიმე მოსასმენია. მაგრამ რადგან არ დაგიშლიათ, ჯერ მოკლეთ ჩემი სამშობლოს ისტორიას ვიამბობთ, რაც მახსოვს და რაც საჭიროა ჩვენი პირადი თავგადასავალისა და ჩვენი ახლანდელი შექირვებული მდგომარეობის გასაგებად...“¹

როსტომ მეფეს, რომელიც ქართლ-კახეთში მეჭვიდამეტე საუკუნეში მეფობდა, პირდაპირი მემკვიდრეობა არ ჰყოლია და სამეფო ტახტი თავად მუხრან ბატონს უანდერძა, თავისივე გვარის უმცროსი შტოს წევრს, რომელიც ვახტანგ მე-5 ანუ შაჰნავაზის სახელწოდებით დაეუფლა სამეფოს დაქსაქსულ ნაწილებს; მაგრამ უნდა ითქვას, რომ მისი გარდაცვალების შემდეგ ეს სამეფო ხელახლა დაიქსაქსა. ვახტანგ V ჩემი პაპის მამა იყო დედის მხრით. მისი უფროსი ვაჟი იყო არჩილი, რომელიც რამდენჯერმე იჯდა კახეთისა და იმერეთის სამეფოების ტახტზე, ხოლო შემდეგ თავისი მამის სიცოცხლეშივე რუსეთში გადმოსახლდა. არჩილის ერთი ძმა გიორგი მე-11 სახელწოდებითაა ცნობილი, მეორეს ლევანი ერქვა. ლევანის შვილები იყვნენ ზოსრო ხანი და ვახტანგ მე-6, ბრძენი და ხალხის საყვარელი მეფე, რომელიც შვიდს წელიწადს სპარსეთში ჰყავდათ დატყვევებული, რადგან არ დაჰგმო ქრისტეს სჯული, სპარსელები კი საქართველოს დაპყრობის შემდეგ არავის სამეფო ტახტს არ უმკვიდრებდნენ მაჰმადიანობის მიუღებლად. ვახტანგის მაგივრად ორს წელიწადს მისმა ძმამ იესემ იმეფა, ხოლო ხუთს წელიწადს მისმა ვაჟმა ბაქარმა.

როცა თურქებმა და სპარსელებმა ჩვენი ქვეყანა გაიყვეს, ოთხი პროვინცია, სახელდობრ იმერეთი, ძველი კოლხეთი, სამცხე და ჯავახეთი, — თურქებს ერგოთ, ხოლო ოთხი, სახელდობრ ზემო ქართლი, კახეთი, სომხეთი და გარდაბანი სპარსელებს. მართალია საქართველოში მეფის ღირსება არ მოსპობილა და თავადებიც თავიანთ მამულებს მემკვიდრეობით ჰფლობდნენ, მაგრამ ყოველი დიდი საქმე შაჰსა და სულთანზე იყო დამოკიდებული. კერძოთ აღმოსავლეთ საქართველოს მეფეები და დიდგვარიანი თავადები სპარსეთის შაჰს აწვდიდნენ სათანადო ცნობებს და შაჰი მათ მფლობელობას ამტკიცებდა ამ ცნობების მიხედვით.

გადასახადს სპარსელები ჩვენში კომლზე მარჩილს (ე.ი. 60 კაპეიკს) ლებულობენ; ამ ფულით შვიდი ვაჟი ან ქალი უნდა იყიდონ და სპარსეთის შაჰს გაუგზავნონ შვიდ წელიწადში ერთხელ: ჩვენი ჯარის ერთი ნაწილიც ყოველთვის სპარსელებთან უნდა იყოს მორიგეობით, სამაგიეროდ მეფე და უწარჩინებულესი თავადები ყოველწლიურად დიდ ძღვენს ლებულობდნენ შაჰისაგან, სხვათა შორის ფრთებით შემკულს ქუდს, რომელსაც თოშარი ჰქვია, როცა იგი მეფეს ეკუთვნის, ხოლო თავი, როცა თავადი შვილებისთვისაა დანიშნული.

¹ აქედან გამოტოვებულია ორიგინალის 20 გვერდი, სადაც ამაღლებას მოთხოვნილი აქვს საქართველოს ისტორია უძველეს დროიდან როსტომ მეფემდე. მთარგმნელი

ჩვენ შევირდებით ქართლის სამეფოზე, რომელშიც ჩვენი გვარი დარჩა: დღევანდელი თავადებიდან ოთხი ოსმალეთის მხარეზე დარჩა, ხოლო ოთხი ცაქარეთისაზე. ამ გვარებიდან ერთი ჩვენია.

მას შემდეგ, რაც ქართლის მეფეს კახეთის და ვარდამანის პროვინციები ჩამოშორდა, მას მხოლოდ ორი და შერჩა შემოჩამოთვლილი რვა პროვინციიდან, თითო მათგანი ორად გაყოფილი, ასე ორის მაგიერად ოთხია შექმნილი. პირველი ნაწილი განიყოფება ორ პროვინციად, ზემო და ქვემო ქართლად. ზემო ქართლი შეადგენს სამფლობელოს ამილახვრებისა და სხვა თავადთა გვარებისა, სახელდობრ: 1. აბაშიძეებისა, 2. ფალავანიშვილებისა, 3. ხერხეულიძეებისა, 4. დავითაშვილებისა, 5. ამირეჯიბებისა, 6. ავალიშვილებისა, 7. ხიდირბეგიშვილებისა, 8. მხეიძეებისა, 9. დიასამიძეებისა, 10. სიამარადაშვილებისა, 11. თაქთაქიშვილებისა, 12. შალიკაშვილებისა, 13. მაჩაბლებისა, აქვეა საბატონო მეფის მემკვიდრისა, რომელიც ამილახვრების სარდლობის ქვეშ უნდა იყოს ომების დროს.

ამავე პროვინციაში მთავარი ქალაქებია. გორი, ცხინვალი, სურამი და ალი.

აქვეა ოთხი სამღვდლომთავარი. ხოლო მეხუთე განსაკუთრებით ამილახვრების მფლობელობის ქვეშაა; ამილახვრებს აგრეთვე შრავალი აზნაურთა გვარი ჰყავს ყმად, და მთელი ეს პროვინცია ამ თავადისაგანაა დამოკიდებული. დღემდე იქ ჩვენი გვარიშვილი ბატონობს; და სწორეთ ამით ვართ ჩვენ უბედურნი ჩემი მამითურთ, რომელიც დღემდე ამ ორივე საერისთავოს პფლობდა.

ქვემო ქართლს შეადგენს არაგვისა და ქსნის საერისთავო (მათი სახელწოდება მდინარე არაგვისა და ქსნისაგან წარმოსდგება) და მცირე სამფლობელო თავადი მუხრან ბატონისა, რომელიც აგრეთვე ორივე ერისთავის სარდალია.

ქართლის მეორე ნაწილიც ორ პროვინციად იყოფა. პირველს სომხითი ჰქვია და თავად ორბელიანებისა და სხვა მის ხელქვეით თავადების საბატონოს წარმოადგენს, სახელდობრ: 1. ბარათაშვილებისა, რომელნიც ორბელიანებისაგანვე წარმოსდგებიან, 2. მელიქიშვილებისა, 3. ზურაბიშვილებისა, 4. იარალაშვილებისა, 5. სოლოლაშვილებისა, 6. ყარაბუღადაშვილებისა, აგრეთვე სხვა და სხვა აზნაურებისა, რომელნიც მათი ყმები და ხელქვეითნი არიან; აქ ოთხი სამღვდლომთავარია, ხოლო მეხუთე განსაკუთრებით ორბელიანების მფარველობის ქვეშ იმყოფება. მთელი ეს პროვინცია წინათ ამ თავადისაგან იყო დამოკიდებული, ეხლა კი იქ არც ერთი სოფელი არაა დარჩენილი დაურბეველი, და მთელი მოსახლეობა შემუსვრილია; ყოველივე ეს მოხდა ახლანდელი მეფის დროს, მანამდე საქართველო აყვავებულ მდგომარეობაში იმყოფებოდა; ყოველ თავადიშვილს შეეძლო თავისი სამფლობელოდან ბრძოლის ველზე ათიდან ცამეტჯ ათასამდე ჯარის კაცი გამოეყვანა ალაფითა და საქურველითურთ (ვინაიდან მეფე არავითარ ხარჯს არ იძლევა ჯარისათვის, იგი იძულებულია თავადებს სთხოვოს, ჯარები შეჭურვილი და მომარაგებული გამოიყვანონ). დღეს კი მთელ ქვეყანას ხუთი ათასი მეომრის შენახვაც კი არ შეუძლია; შინაური შუღლისა და რბევის წყალობით მოსახლეობის ერთი მეოცდაათედეცი კი ვერ გადაარჩა. ჩვენი ახლანდელი მეფე სცდილობს, რომ ქვეყანა დააუძლუროს და შუღლით გასთიშოს, რათა იგი ტახტიდან არ ჩამოაგდონ მისი ბოროტმოქმედებისათვის; ამისა და ყოველივე ჩემ მიერ თქმულის დასადასტურებლად ვიმოწმებ ყველა პატიოსან თანამემა-

მუღესს, რომელნიც მიცნობენ; ხოლო როგორ დაეპატრონა იგი სამეფოს და რა მიზეზით, ამის შესახებ ქვემოთ იქნება ნათქვამი.

ოთხი პროვინცია, რომელიც გამოყოფილია სომხითად წოდებულნი ნაწილიდან, შეადგენენ ციციშვილების, ჯავახიშვილების, თარხან შოთრავეების, საქართველოს პატრიარქის და სხვადასხვა აზნაურების სამფლობელოს. ამ პროვინციებიდან ომის დროს თავადმა ციციშვილმა უნდა მოაგვაროს და გამოიყენოს ჯარი, რომელსაც თვით მეფე სარდლობს.

როცა ოთხივე სადროშოს ჯარი თავიანთი სარდლების წინამძღოლობით სალაშქროდ გამოდიან, პირველად მიღებული წესის მიხედვით, წინ თავადი ორბელიანი მიდის თავისი ჯართურთ, მარჯვენა ფრთა თავად ამილახვარს უჭირავს, მარცხენა თავად მუხრან ბატონს, ხოლო შუაგული მეფეს.

ამ სარდლების ხელისუფლება თავიანთი ჯარების მიმართ მეტად დიდია, განსაკუთრებით ლაშქრობის დროს თვითუღმა მეომარმა ნამდვილად ერთი მეხუთედი სარდალს უნდა მიართვას.

სამართლის წარმოება ყოველ პროვინციაში ადგილობრივი მფლობელების ხელშია; ხოლო როცა ვინმე მათი უკმაყოფილოა, საერთო მსაჯულებს უნდა მიმართოს, რომელნიც სატახტო ქალაქ ტფილისში სხედან მეფესთან ერთად და სპარსულად მდივანბეგებად იწოდებიან.

ამ თავადთა გვარებს ეს წარჩინებული ხარისხი და სამკვიდრო არავითარი შეცოდებისთვის არ ერთმევათ; როცა რომელიმე მათგანი დანაშაულს ჩაიდენს, მას სხვა თავადების შეთანხმებით მეფესთან და სპარსეთის შაჰის დასტურით გადააყენებენ ხოლმე და მის ადგილას იმავე გვარიდან სხვა ვისმე დასვამენ, ვისაც უფრო შეეფერება ეს ღირსება.

ოთხი დიდგვაროვანი თავადის სამკვიდრო ძველიდანვე დღემდე არ იყოფება ოჯახის შორის; მთელი გვარი ერთად ცხოვრობს და დამოკიდებულია გვარის უფროსზე, ვინაიდან ქართველებს შორის მეტს პატივს სცემენ განუყოფელ გვარს; ხოლო გვარის უფროსი, რომელიც მართავს და განაგებს თავის სამკვიდროს, მეხუთედ ნაწილს ჰკრეფს თავისი ქვეშევრდომებისგან, და თავის ძმებს უნაწილებს უცილობლად.

აზნაურებს, რომელნიც ამ თავადების ქვეშევრდომნი არიან, სხვადასხვა სამსახური აქვთ დაკისრებული თავიანთი პატრონების კარზე; ისინი არც მეფისგან რჩებიან უპატივემულონი და დარბაზობის დროს მეფის მახლობელთა გვერდით სხდებიან; ერთი სიტყვით, ეს თავადები მეფეს ყოველი იძულების გარეშე ემორჩილებიან, ნებისყოფლობით, ხოლო როცა ისინი ერთმანეთში შეთანხმებული არიან, მეფეს ადგილობრივი სამართლისა და ადამის მიხედვით არაფრის გაკეთება არ შეუძლია მათ დაუკითხავად...

მე თქვენ ვიამბეთ, ძმებო, ჩვენი ქვეყნის წინანდელი და ახლანდელი ზნეჩვეულება და მდგომარეობა, რათა თქვენ უკეთ გაიგოთ ჩვენი უბედური თავგადასავალი.

როგორც ზემოთ ვთქვი, ჩვენი ქვეყანა გაყოფის შემდეგ წილად ხვდა სპარსეთის შაჰს, რომელზედაც ქვემოთ გვექნება საუბარი; მაგრამ კახეთი, რომელიც ჩვენთან ერთად სპარსელებს ერგო, გამოეთიშა ჩვენს ქვეყანას, მას თავისი მეფე ჰყავდა. ქართლის სამეფო ზშირად ცდილობდა კახელების დამორჩილებას და იპყრობდა კიდევ მათ, მაგრამ სპარსელების დახმარებით ისინი ხელახლა გვეთიშე-

ბოდენ, და სხვათა შორის, მრავალი მეფე გამოიცვალეს; მათ არ შეეძლოთ ჩვენთვის წინააღმდეგობა გაეწიათ თუ სპარსეთის შაჰი არ აემხედრებინათ ჩვენს წინააღმდეგ, როგორც ეს მოხდა უკანასკნელი კანონიერი მეფის ვახტანგის დროს, რომელსაც არ უნდოდა მაჰმადის სჯული მიეღო და ყველა თავადების დახმარებით დიდი წინააღმდეგობა გაუწია და შეებრძოლა სპარსეთის შაჰს.

ამავე დროს სპარსეთში იმყოფებოდა კახთა ბატონის ერთი უკანონო შვილი, სახელად კონსტანტინე, რომელიც მაჰმადიანურ სჯულზე იზრდებოდა. მან შაჰს ჯარი გამოსთხოვა, რათა სპარსელებისთვის ხელახლა დაეპყრო საქართველო, და შაჰმაც ეს ჯარი მისცა; კონსტანტინემ საქართველოს წინააღმდეგ გამოილაშქრა, მაგრამ ქართველებმა იგი სასტიკად დაამარცხეს თავიანთი ჩვეულებრივი სიმამაცით და მთელი არტილერია და ბანაკი წაართვეს, ისე რომ თვით კონსტანტინე სამი კაცითურთ ძლივს გადარჩა და ლეკებთან გაიქცა,¹ რათა მათთვის დახმარება ეთხოვა; იგი შაჰთან ველარ გამოჩნდებოდა, რადგან მისი ჯარი დაღუპა, ამიტომ დაიწყო ლეკების წაქეზება; აღუთქვა სამი დღის განმავლობაში მოგცემთ სატახტო ქალაქის ტფილისის რბევის უფლებასო. ლეკები დაეთანხმნენ ამ ავანაჯურ ხელშეკრულებას, მოულოდნელად შემოიპარნენ და ღამით თავს დაესხნენ ჩვენს ჯარს, რომელიც ქალაქს გარეთ იყო დაბანაკებული, ისვენებდა მტერზე მიღწეული გამარჯვების შემდეგ და არავითარ საფრთხეს არ ელოდა; ამიტომ იგი ისე დამარცხდა, რომ ვერაინ ვერ მოასწრო ვერც ცხენზე შეჯდომა, ვერც იარაღით აღჭურვა; აქ უბრალო ჯარისკაცებს გარდა მრავალი დიდგვაროვანი პირი დაიღუპა, სხვათა შორის ჩემი პაპაც თავისი ღვიძლი ძმით, ორი თანამეგვართა და ოცდაათის საკუთარი ყმა აზნაურითურთ; სრულიად შემუსვრილი იქნა აგრეთვე პაპაჩემის ჯარიც, რომელსაც არ უნდოდა მტრის ხელში ცოცხლად დაეტოვებია თავისი ბატონი.

ამის შემდეგ მამაჩემი ობლად დარჩა ოთხი წლის ასაკში და აღზრდილ იქნა დაქვრივებული დედის მიერ დიდს შიშსა და დიდ შევიწროებაში მტრის მხრით, რის შესახებაც ქვემოთ ვიტყვი.

მაშინ ჩვენმა მეფემ, რომელმაც დაინახა, რომ ქართლი დარბეული და შევიწროებულია სხვადასხვა მტრების მიერ, რომ არც ერთი წარჩინებული თანაშემწე აღარ შერჩა (ის დიდათ სწუხდა პაპაჩემისა და მისი ძმის სიკვდილის გამო, ვინაიდან ისინი მისი ნათესაეებიც იყვნენ და დიდი ერთგულნიც), წინააღმდეგობა ველარ გაუწია ამდენ მტერს და მთელი ქართლი თურქეთის სულთანს მისცა, რათა იგი სპარსელებსა და კახეთის მფლობელებს არ დაჩოქონოდა, ხოლო თვით რუსეთში გადასახლდა თავისი და სხვა თავადების ოჯახებითურთ, რომელთაც მოსურვეს მასთან ერთად გადასახლება და რომელნიც დღესაც რუსეთში არიან.

თურქები დაეუფლნენ ჩვენს ქვეყანას, დაიჭირეს კახთა ბატონი, თავი მოსჭრეს მას და თვით გატენილი სულთანს გაუგზავნეს; ამის შემდეგ თურქებმა ომი ატეხეს სპარსელებს და მრავალი ქალაქი წაართვეს მათ, ვინაიდან სპარსელები დიდად დაუძლურდნენ ავღანელი ხალხის წყალობით; თვით შაჰების ძველი

¹ ლეკები წინათ საქართველოს სამეფოს ქვეშევრდომები იყვნენ, მაგრამ ამჟამად ჩვენი ქვეყნის დანაწილებისა და უძლურების გამო გამოგვეთიშნენ და საშინლად ყაჩაღობენ ჩვენსავე მიწებში; ეს მათ შეაჩვია კონსტანტინემ, რომელსაც მისი ძმის წულიც არ ჩამორჩება იმ მხრივ, რომ საქართველოს ლეკებს არბევინებს თავისი სარგებლობისა და ინტერესისთვის.

გვარი მოისპო: ავღანელთა მთავარი დაეპატრონა სპარსეთს, ოცდაათი კაცი დახოცა შაჰის ოჯახიდან, ხოლო შემდეგ თვით შაჰიც მოკლა. ამის შემდეგ ავღანელები სპარსეთს ფლობდნენ, შეიდი წლის განმავლობაში, ე. ი. დამაჯ კული ხანის გამოჩენამდე, რომელიც, როგორც ისტორია გადმოგვცემს, უპირაღეს მწყემსიდან შაჰად იქცა. ამ შაჰის ტახტზე ასვლამდე ჩვენს ქვეყანას თორმეტი წლის განმავლობაში თურქები ჰფლობდნენ, მეფის ადგილას ჩვენში სამთულაიანი ფაშა იჯდა, ხოლო თავადები თავიანთ მამულებს განაგებდნენ ჩვეულებისამებრ. ჩვენი გვარის მეთაური პაბაჩემის შემდეგ მისი ძმისწული იყო, სახელად გივი.

სპარსეთის ტახტზე ასვლის შემდეგ თამაზ ხანმა ნადირ შაჰის სახელწოდება მიიღო, საქართველოში მოვიდა და თურქებს ხელახლა წაართვა ჩვენი სამეფო და სხვა აღრინდელი სპარსული პროვინციები, მან ჩვენს სატახტო ქალაქს ტფილისში ჩვიდმეტი დღე დაჰყო, მფლობელობის უფლება დაუმტკიცა თავადებს და ყოველივე ძალმომრეობა აღეკეთა, სხვათა შორის ქრისტეს სჯულის დევნაც; იგი დაწმუნებული იყო, რომ წინანდელი შაჰების დამხობის მიზეზი იყო საქართველოს ამბოხება სპარსეთის წინააღმდეგ, ქრისტეს სჯულის დევნის გამო, რომ ამ მიზეზის წყალობით ქართველებმა, ბევრი თხოვნის მიუხედავად, სპარსელებს უარი უთხრეს დახმარებაზე ავღანელების წინააღმდეგ. ნადირ შაჰმა ტფილისში მეფის მაგიერად სპარსელი ხანები დააყენა, რომელიც ხშირად იცვლებოდნენ ქართველების თხოვნის თანახმად; ერთხანს ორი ქართველი თავადიც იყო ხანად, ერთი ორბელიანი და ერთიც ამირეჯიბი, ორივენი სპარსეთში იყვნენ აღზრდილი მაჰმადის სარწმუნოებაში; თავი და თავი ისაა, რომ თავადებს არ სურდათ ერთმანეთისთვის სამეფო დაეთმოთ, ამიტომ ხანად უცხოელს ირჩევდნენ, თავიანთ მამულებს კი წინანდებურად ჰფლობდნენ.

ტფილისის ციხეებში ნადირ შაჰმა თავისი მეციხოვნე ჯარი და ციხისთავები დააყენა, ქართველი ჯარი თავისას შეუერთა და თურქების წინააღმდეგ გაილაშქრა. განვლო რამდენიმე წელია და კახეთიდან მოვიდა ქართლის მეფის ასული თამარი (რომელიც ჯერ კიდევ თავის მამის ვახტანგ მეფის სიცოცხლეში მის-თხოვედა კახეთის მფლობელს თეიმურაზს, ჩვენი ქვეყნის ამკლებელის, ზემოხსენებული კონსტანტინეს ძმას; ეს თეიმურაზი შემდეგ ამ დაქორწინების წყალობით ქართლის მეფე გახდა, მაგრამ მისმა შვილმა ერეკლემ მოტყუებით რუსეთში გააგზავნა, სადაც გარდაიცვალა). თამარმა უწარჩინებულეს თავადი-შვილებს სთხოვა, ნება მომეცით სამეფოს მართვა-გამგეობა ვიკისრო, სანამ რუსეთიდან ჩემი ძმები დაბრუნდებოდნენო, ჩემი ქმარი და შვილი არ ჩაერევიან მმართველობის საქმეებშიო; თამარმა იცოდა, რომ ქართველები, განსაკუთრებით ჩვენი გვარის წევრები, წინააღმდეგნი იყვნენ მისი ქმრისა და შვილისა.

მაგრამ ამ ქალმა თავისი მოხერხებული თხოვნითა და აღერსით ყველა დააჯერა, რომ შაჰისთვის მისი მმართველად დაყენება ჩავგონებიათ. იგი გაემგზავრა სპარსეთში. სატახტო ქალაქისპაპანში და შაჰს სთხოვა, ნება მომეცი ჩემს ძმებს შენი და ჩემი სახელით მიეწერო სამშობლოში დაბრუნდნენ და წინანდებურად იმეფონ სჯულის გამოუცვლელადო; ხოლო მათ დაბრუნებაშივე, ქართლის მმართველი მე ვიქნებიო; რადგან შაჰმა თავადების თანახმობით თამარს ამის ნება დაართო. ის ქართლში დაბრუნდა და მმართველი გახდა; მაგრამ მშვიდობიანობა მხოლოდ ერთ წელიწადს გაგრძელდა.

იმ ერთი წლის დასრულების შემდეგ მამაჩემსა და ბიძაჩემს აცნობეს, რომ თქვენ მოსაკლავად ლეკები არიან მოსყიდულნიო. ლეკები მართლაც თავს დაესხნენ ტფილისიდან თავის მამულში მიმავალ მამაჩემს, მაგრამ იგი გადაურჩა. იმ აზნაურებისა და შინაყმების ვაჟაკობის წყალობით, რომელნიც მამაჩემს და რომელთაგანაც მრავალი დახოცილი, დაჭრილი და გაძარცვულ იქმნა ავაზაკების მიერ. ამის შემდეგ ნაძარცვი ტფილისში გაჰყიდეს; გამყიდველებს შორის აღმოჩნდნენ ქართველებიც, რომელნიც აგრეთვე მოსყიდულნი ყოფილიყვნენ მამაჩემსა და ბიძაჩემზე თავდასხმის მოსაწყობად; მტრებს ისინი საზიფათოდ მიაჩნდათ, ვინაიდან მათ შეეძლოთ ხელი შეეშალათ უკანონო ხელისუფლებისთვის; საქმე ისაა, რომ ჩვენი წინაპრები ყოველთვის კანონიერი ტახტის მემკვიდრეების მხარეზე იდგნენ, ყოველთვის წინააღმდეგობას უწევდნენ ქვეყნის არაკეთილ პატრონებსა და მძარცველებს და სამშობლოსთვისაც თავს სწირავდნენ, რის შესახებაც ქვემოთ ვილაპარაკებთ.

როგორც კი მამაჩემმა და ბიძაჩემმა შეიტყვეს, რომ თამარ დედოფლის ქმარსა და შვილს რაღაც იდუმალი განზრახვები ჰქონდათ, ისინი მათ გაუდგნენ და თავიანთ სამკვიდროს გარდა ქართლის სხვა ნაწილებსაც დაებატრონენ, ისე რომ სატახტო ქალაქს გარდა თამარ დედოფალს არაფერი შერჩა; ამის შემდეგ მამაჩემმა და ბიძაჩემმა მოციქულები გაგზავნეს რუსეთში ქართველ ბატონი-შვილებთან, რათა ისინი იქიდან საქართველოში დაბრუნებულიყვნენ; მაშინ მამაჩემსა და ბიძაჩემს ჯერ კიდევ იმდენი ძალა შესწევდათ, რომ შეეძლოთ თავიანთი კანონიერი მეფე დამკვიდრებინათ და მისთვის დემორჩილებიანთ მთელი ქართლი, რომელსაც მაშინ უკანონო მმართველები ჰფლობდნენ; მაგრამ არ ვიცი რა მიზეზის გამო, ჩვენმა უფლისწულებმა ვერ შესძლეს რუსეთიდან წამოსვლა, ჩვენებს კი ბრძოლის დაწყება მოუხდათ სპარსეთის შაჰის წინააღმდეგ, რომელმაც თამარ დედოფლისა და მისი ქმარშვილის ჩაგონებით ჯარი შემოგვასია, ჩვენებმა თურქებს მიმართეს, რომელთაც ჯერ კიდევ უთანხმოება ჰქონდათ სპარსელებთან, ამიტომ ძალით ვერაფერი წაგვართვეს, ვერც მათ და ვერც სპარსელმა ჯარებმა.

ნადირ შაჰმა იფიქრა, რომ ამილახვრების ამბოხების გამო შეიძლება მთელი ქართლი დამეკარგოსო და თავის სარდალს მოსწერა შავი ჩამოავდე ამ თავადებთან, ხოლო კახთ ბატონი მათ საქმეებში ნუ ჩაერევო. დაბეზლების მიუხედავად სპარსეთის შაჰი დარწმუნდა, რომ მამაჩემსა და ბიძაჩემს უსამართლოდ ექცეოდნენ და ამიტომ ბრძანა, მათ ნება მიეცით თავიანთი ადგილ-მამულით ისარგებლონ, ხოლო მათი მოთხოვნილებანი დააკმაყოფილეთო. ამას მამაჩემი დაეთანხმა თავისი აზნაურების რჩევით, რადგან აღარ შეეძლო ასეთი ძლიერი ხელმწიფის წინააღმდეგ ბრძოლა, როგორც ნადირ შაჰია. მან წერილი მოსწერა თავის მმასაც, რომელიც მეორე პროვინციაში იმყოფებოდა, მაგრამ ბიძაჩემმა არ ისურვა შერიგება თუ თვით თამარ დედოფალი არ შეზღუდებდა. მას ეშინოდა არ მიღლატონ და სპარსეთის შაჰს არ მიმცენო; თუ ფიცს დასდებთ, გამოვალ, თუ არა და ჩემს სამკვიდროში დავრჩები, რამდენიც უნდა მებრძოლოთო.

საქმე ისაა, რომ ბიძაჩემს გივი ამილახვარს, თავისი სამშობლოსა და ერის სახსნელად წინადაც დიდი შეტაკება მოუხდა სპარსეთის შაჰთან; როცა მან თავის ბანაკში ქართლ-კახეთის დიდებულნი მიიწვია თეიმურაზ მეფესთან ერთად და დაატყვევა ისინი, რათა უმეთაურებოდ დარჩენილი ქართველობა აეყარა და

სპარსეთში გადაესახლებია, ხოლო მის ადგილას სპარსელობა დაესახლება; ამით შაჰს უნდოდა თავისი სახელმწიფო სრულიად უზრუნველყოფო დაქვეითებულს მხრით; ბიძაჩემმა, რომელიც სხვებთან ერთად იყო დატყვევებული, ეს ამბავი გაიგო, დიდი ვაჰირებით და მოხერხებით გამოეპარა მცველებს და მთელი ქართველობა კავკასიის მთებში გახიზნა, სადაც ძნელია ჯარით შესვლა, ხოლო თვით მსუბუქად შეიარაღებული რაზმებით ამ მთების ძირში დარჩა; მას ფეხდაფეხ მოჰყვა სპარსელების ჯარიც. მაგრამ იგი იძულებული ვახდა ჩქარა უკან დაბრუნებულიყო ხელცარიელი; რაკი შაჰი დარწმუნდა, რომ მისი განზრახვა გიგი ამილახვრის გულმსურველე მამულიშვილობის წყალობით გაცუდა, სხვა თავადიშვილებიც გაანთავისუფლა ტყვეობიდან და დაუწყო მტკიცება, მე სრულიადაც აზრად არ მქონია ისე მოვქეულობო, როგორც თავადი ამილახვარი მწამებს, მხოლოდ ახალი ხელშეკრულების დადება მსურდა თქვენთანო. ამის შემდეგ ისინი დაასაჩუქრა და თავიანთ მამულში გაისტუმრა, ხოლო თავისი სტუმართუხუცესი, რომელსაც ამ თავისებური სტუმრობის დროს მათი დაცვა ჰქონდა მინდობილი, ჩამოაღწო.

ამ ამბის მიღებისთანავე დედოფალი თვით გაემგზავრა ჩემს ბიძასთან, რომელმაც იგი დიდი პატივით მიიღო და თავისი მკერდიდან მოხსნილი ცხოველმყოფელი ხის ჯვარი აჩუქა, პატიოსანი თვლებით შემეკული; სთხოვა ფიცის დადება, რომ მას ლაღით არას ავნებდენ. დედოფალი დათანხმდა, შეჰფიცა და ამ გზით იგი ხელახლა შემომიტკიცა და სპარსელებსაც შეაჩივრა. მამაჩემმა და ბიძაჩემმაც თავიანთ მხრით ხელი მოაწერეს ზავის პირობებს, რის შემდეგაც მათ სპარსეთის შაჰის ბრძანებით კახეთიდან უკან დაუბრუნდათ ლტოლვილი გლეხები, სამი ათასამდე სული, რომელნიც მათ ხელახლა თავიანთ ადგილმამულში დაასახლეს.

დედოფალთან დახვედრის შემდეგ მამაჩემი, რომელიც ამ დროს ოცდაორი წლის პასაკში იყო, თავის სამკვიდროში დაბრუნდა, ხოლო ბიძაჩემმა სახლთუხუცესობა მიიღო. სახლთუხუცესი დიდი ხელისუფალია მეფის კარზე, იგი სახელმწიფოს შემოსავალსა და ვასავალს განაგებს, რისთვისაც თავის სარგოს ერთ მეთედს ღებულობს. ეს ხელთუფლება ბიძაჩემის შემდეგ ერთხანს მამაჩემსაც ეჭირა.

მაგრამ განვლო ორიოდე თვემ და სპარსეთიდან ფარულად ორი ხანი მოვიდა ტფილისში, მათ თამარ დედოფალს შაჰის სახელით ბიძაჩემის ვაცემა მოსთხოვეს. დედოფალმა უპასუხა, მე არც შაჰის მოთხოვნაზე უარის თქმა შემიძლია, არც ამილახვრის ვაცემა, ვინაიდან ჯვარზე შევფიცე: მიღით და საქმე თვით თქვენ მოავგარეთო, ხანები მართლაც მივიდნენ ბიძაჩემთან, რომელმაც ისინი როგორც ძველი ნაცნობები და მეგობრები კარგად მიიღო, ორივე მხრიდან გვერდში ამოუდგენ მას, ცერებზე ხელები მოჰკიდეს სპარსთა ჩვეულების მიხედვით და ტირილით შაჰის ბრძანება აცნობეს.

ბიძაჩემმა დაინახა, რომ აღარაფერი ეშველებოდა, ფეხზე წამოდგა, გულზე ხელები დაიკრიფა და წარმოსთქვა: — აღსრულდეს დიდებული შაჰის ნება მის ფერხთა მტვერზე, მის უმოარჩილეს მონაზეო. მან იცოდა, რომ ნებაყოფლობით დამორჩილებულთ სპარსელები ჩვეულებრივ უფრო ლმობიერად ეპყრობიან.

ხანებმა ნადირ შაჰის ბრძანების თანახმად ბიძაჩემი ციხეში ჩასვეს და გუშავი მიუყენეს, სანამ სპარსეთში წაიყვანდნენ; მან ციხიდან წერილი მისწერა

დედოფალს და სთხოვა, რადგან ფიცი გასტეხე, უკანასკნელი წყალობა მაინც მიყავი, თვალები დამთხარე და შაპს გაუგზავნე, ხოლო მე თუნდ ცოცხალმკვდარი ჩემს სამშობლოში დამტოვეო: იგი დარწმუნებული იყო რომ, რადგან შაპის მოწინააღმდეგეს, სპარსეთში სიკვდილი ელოდა; მაგრამ დედოფალი არ დაეთანხმა ამ სასოწარკვეთილ თხოვნას, ეინძლო შაპმა შეეფიცაო; ხოლო რათა დაეიმტკიცო, რომ ფიცის გატეხა არ მდომებია, სპარსეთში გაეყვები და შაპს ვთხოვ, რომ არ დაგსაჯოსო. ბიძაჩემმა დედოფალს დააშლევინა მასთან ერთად სპარსეთში წასვლა გზის სიშორის გამო; მარტო წაველ, შეიძლება ღმერთმა ინებოს და გადავრჩე სამშობლოს საკეთილდღეოდო.

მაშინ მან მამაჩემი და თავისი მეუღლე გამოითხოვა გამოსამშვიდობებლად, მათ იგი გამოიტირეს, თითქო მიცვალებული ყოფილიყოს. მამაჩემს გულმხურვალედ სწყუროდა მისი განთავისუფლება, მაგრამ ძალით ეს არ ხერხდებოდა, და ცოტა ხნის შემდეგ ბიძაჩემი სპარსეთში წაიყვანეს. მისი მრავალი აზნაურისა და მსახურისგან არავინ არ ისურვა მისი ხლება გარდა ერთი ახალგაზრდა აზნაურისა, რომელიც თავისი ნებით გაჰყვა, რათა მისი ბედისა და სიკვდილის თანამოზიარე გამხდარიყო. მხოლოდ ასმა კაცმა მისი ამალიდან ამ ამბის გაგებისთანავე იარაღი შეისხა და თავი შეაფარა ადგილობრივ ეკლესიას, რათა მტერს ცოცხალი არ დანებებოდა. დედოფალმა მათ ათანასე მთავარეპისკოპოსი მოუგზავნე მოციქულად, შეუთვალა თქვენ არას გერჩით, თქვენი ბატონის ძმას დაუბრუნდით, ახლა მას ეკუთვნითო. მართლაც მამაჩემთან მოვიდენ, მან ისინი თავიანთ ადგილას დააბრუნა.

როცა ხანებმა გივი ამილახვარი ორ კახელ თავადიშვილთან ერთად სპარსეთისკენ წაიყვანეს, გზად მათ შეეყარა სპარსეთიდან უკან მომავალი ქსნის ერისთავი შანშე, რომელიც აგრეთვე წინათ საქართველოდან გაწვეული იყო ნადირ შაპის ბრძანებით. იქ რამდენიმე ხანი პატიმრობაში გაატარა და ახლა თავის საერისთავოში ბრუნდებოდა თვალეზღაობრილი. მან თავის თანმშლებელთ უბრძანა, ბიძაჩემთან მიეყვანათ. მათ ცხარე ცრემლებით გამოიტირეს ერთმანეთი. ბოლოს ქსნის ერისთავმა ქართული ანდაზა სთქვა: წასული ბევრი მინახავს, უკან დაბრუნებული კი არავინო. ბიძაჩემმა იმედი გამოსთქვა, შეიძლება ღმერთმა შემობრალოს და უკან ისე არ დაებრუნდე, როგორც შენ ბრუნდებო. ამის შემდეგ ისინი ერთმანეთს გამოეთხოვნენ დიდი გულისტკივილით, თუმცა წინათ შეგობრები არ ყოფილან: შაპმა შანშე ერისთავი ხელში ბიძაჩემის შემწეობით ჩაიგდო და ქსნის საერისთავოსაც კარგა ხანს ჩვენების მიერ დაყენებული აზნაურები მართავდენ.

სპარსეთის ერთ ქალაქში გავლის დროს ბიძაჩემმა ფრიად სასიქადლო საქმე ჩაიდინა. მან დაინახა, რომ ქუჩაში ერთი წარჩინებულ კაცს უმოწყალოდ სცემდენ ფეხის გულზე: ამ კაცს გადასახადი არ გადაეხადა, რითაც შაპი ისე განერისებებია, რომ მისთვის ნახევარ მილიონად ღირებული ქონება ჩამოერთმიათ. მაგრამ ხარჯთამყრეფნი მაინც თავის წილს სთხოვდენ: მათ ათი შაური ერგებათ ყოველ ათ მანეთზე, რაღა გადაეხადა, როცა არა დარჩა რა? ბიძაჩემმა

¹ იგი ჩვენი გვარიდან წარმოსდგებოდა. ქართველ წარჩინებულ და კეთილშობილ გვარებში მიღებულია, რომ თუ ოჯახში მრავალი ვაჟია, ერთს მღვდელმთავრად ზრდიან ამ ათანასე მთავარეპისკოპოსმა შემდეგ ვერ გაუძლო თავისი ქვეყნის რბევას და არქევდარკესა და მოხეტეულობაში რუსეთში გადასახლდა, სადაც თავისი დღენი დალია.

თავისი უკანასკნელი ფული მიაცემია და გამოაყიდვინა სუბრალო კაცი, ამის გამო თანმხლებელმა კახელმა თავადი შეილებმა ბიძაჩემი კიდევაც გაქვითეს თურმე: რა გესაქმება ვილაც სპარსელთანო? ფული თვით გჭირია ყოველ გარემოებაში, ისიც კი არ იცი, სიკვდილი მოგელის თუ სიცოცხლეო. ბიძაჩემს ეპასუხნა: თუ მომკლეს, ფული რად მინდა, ხოლო თუ ცოცხალი დავრჩი, მე უნდა ვფლობდე ფულს და არა ფული მეო. განთავისუფლებული სპარსელი თავის მხსნელს მიუახლოვდა თურმე და მისი სახელი და გვარი ჩაიწერა. ხოლო შემდეგ, როცა თავისი აღრინდელი ღირსება აღიდგინა, მან ბიძაჩემს უხვედ მიუზღო სამაგიერო.

ამგვარად მიაღწიეს სპარსეთის სატახტო ქალაქს ისპაჰანს, რაიცა შაჰს აცნობეს. შაჰმა ბრძანება გასცა, გვი ამილახვარი ბოქაულს ჩააბარეთ, ხოლო მე არ დამნახოთო: თუ დავინახე, ყოველი მასი ბოროტმოქმედება გამახსენდება და შემომაკვდებაო. ამის შემდეგ ბიძაჩემს მცველები მიუყენეს თურმე; მაგრამ მასთან ხშირად საეხაშოდ დადიოდნენ ეთიმაღოველ და მთავარსარდალი, რომელნიც ჩვენივე ერის შვილები იყვნენ და დიდად მეგობრობდნენ ბიძაჩემს. ამის გამო ერთხელ მის თანმხლებ აზნაურს ცრემლთა ფრქვევით ეთქვა კიდევ, რა გესტუმრება და გემზიარულება, როცა გარს მცველები გვადგვიან და ყოველდღე სიკვდილს უნდა ველოდეთო, რაზედაც ბიძაჩემმა თურმე ღიმილით უპასუხა, თუნდაც მე მომკლან, შენ არაეინ ხელს არ ვახლებს, ხოლო თუ ჩემი ბედი გაღონებს, გეტყვი რომ სწორედ დღეს წერილი მიგწერე ეთიმაღოველს და სესხად ათი ათასი მანეთი ეთხოვე, რაიცა მან მაშინვე აქლემებზე აკიდული გამომიგზავნაო. ამით ბიძაჩემმა თავისი ახალგაზრდა აზნაური დაარწმუნა, რომ მისი სიცოცხლეს არაერთარი საფრთხე არ მოელოდა, ვინაიდან თუ ეს ასე არ ყოფილიყო, მას ფულს არ ასესტებდა ადამიანი, რომლის ხელში მისი საქმე იყო.

ერთხელ მოხდა, რომ მაჰმანდარებმა (სტუმართა მიძღვებმა მოხელეებმა) შაჰს, რომელმაც თავისი ამირახორბაში (შტალმეისტერი) მოითხოვა, შეცდომით ამილახვარი, ე. ი. ბიძაჩემი მიუყვანეს; ბიძაჩემს ეს იყო ევაზშმა და სტუმრები გაეცილებია; მას ეშინოდა ასეთი უღროო მოთხოვნისა, მაგრამ მიანც შაჰს ეახლა. მივიდა და მისაღებ დარბაზში დაჯდა, სანამ ეშიკაღასები (კერემონიემისტერები) მის მოსვლას მოახსენებდნენ; მანამ კი იგი თავიანთ შორის დასვეს, და როგორც წარჩინებულ პირთა სტუმარმასპინძლობას შეეფერება, ყალიონი მიაწოდეს.

ამილახვარის გაგონებაზე შაჰმა თურმე თავის ეშიკაღასებსა და მაჰმანდარებს დაუყვირა, მე ჩემი ამირახორბაში მოვითხოვე და არა ამილახვარი, ეს თვალთ არ დამენახვოსო, მაგრამ ამასთანავე თურმე ბრძანა უკეთეს ბინაზე გადაეყვანათ იგი, გაედიდებით მისი შესანახი ხარჯები და ათასი მანეთი ეგრეთ წოდებული საბანო ფული მიეცათ, რაიცა სპარსელებში უმაღლესი მოწყალების ნიშნად ითვლება.

ბიძაჩემის სპარსეთში გამგზავრების შემდეგ დედოფალმა თამარმა მხოლოდ ერთი წელიწადი იმეფა, ხოლო მთელი მისი მეფობა ორ წელიწადზე ცოტა მეტი გაგრძელდა. სიკვდილის წინ მან დიდგვაროვან თავადიშვილებს სთხოვა, ჩემი მეთულე დასტოვით სამეფო ტახტზე, სპარსელების ბატონობას მისი ბატონობა გირჩევიათო. მართლაც თეიმურაზი ლმობიერი კაცი იყო; არ ვავდა თავის მუდამ შშფოთარე და ბოროტ ვაჟს ირაკლის, რომელმაც თვით თავისი მამა მოა-

ტყუა და რუსეთში გაისტუმრა, სადაც იგი გარდაიცვალა, ხოლო სამეფო მითვისა და უწყალოდ არბევს.

როცა შაჰმა გაიგო, რომ დედოფალი თამარი გარდაიცვალა, ხელდასრულ მურაზმა ორმოცი დღის შემდეგ მისი გარდაცვალებიდან თავადი ცელქმთვრეს ქერივი შეირთო, დიდად განრისხდა და წამოიძახა: — მე საქართველოს მმართველობა თამარს ვუბოძე და არა მის ქმარს, რომელმაც არც კი დაიცადა, რომ გლოვისთვის დაწესებულ ვადას გაეველო.

მოიმიწეზა რა დაქვრივებული თეიმურაზის სულმოკლეობა, შაჰმა მას არბაში დაადო. სპარსეთის შაჰებს ჩვეულება აქვთ, რომ როცა ვინმეს გაურისხდებიან, ჯერ არბაშს ადებენ, ხოლო შემდეგ სჯიან ფულის გადაუხდელობისთვის. როგორც კი თეიმურაზმა გაიგო, რომ შაჰმა ორი მილიონის ვადახდა დამაკისრავ, მაშინვე მიხვდა, რომ იგი მასზე გამწყარალი იყო და თავისი ოჯახით კავკასიის მთებში გაიხიზნა. აქ მას აცნობეს, რომ შაჰმა ამილახვარი გაანთავისუფლა და ჯარით საქართველოში გზავნის შენს შესაპყრობლად. ამ ცნობამ თეიმურაზი სასოწარკვეთილებაში ჩააგდო, რადგანაც მან კარგად იცოდა, რომ ბძაჩემს ვერსად დაემალებოდა და ვადასწყვიტა ნებაყოფლობით გამოცხადებოდა შაჰს, ვინაიდან ამ შემთხვევაში უფრო უნდა ჰქონოდა შეწყალების იმედი.

ნადირ შაჰმა მართლაც გაანთავისუფლა ბძაჩემი, მიიწევა იგი და უთხრა: — გაატიებ ყოველივე შეცოდებას, სამაგიეროდ შენც უნდა გვემსახურო. გაძლევ ოცდაათთხმეტი ათას ჯარისკაცს, წადი საქართველოში და სამეფოს მართვა-გამგეობა იკისრე, ხოლო თეიმურაზი მისი ვაჟი ირაკლითურთ დაიჭირე და გამოიგზავნე! — თუმცა ბძაჩემს სულით და გულით უნდოდა უარი ეთქვა, მაგრამ ვერ გაბედა და მზადებას შეუდგა. მაგრამ სწორეთ მისი წამოსვლის წინაღობის ნადირ შაჰს მისი ძმისწულის ადილ შაჰის წაქეზებით სასახლის მცველები დაესხნენ თავს და მოკლეს.

ამ სახელოვანი ხელმწიფის სიკვდილის შემდეგ დიდი არეცდარევა დაიწყო, ვინაიდან ხანები აღდგენ და ერთი მეორეს დაუწყეს ბრძოლა. თვითელი მათგანი სცდილობდა ხელთ დაეჭირა ტახტი, მაგრამ ყველას ადილ შაჰმა აჯობა, რომელიც ბოლოს ავიდა სპარსეთის ტახტზე. ამ არეცდარევის დროს ბძაჩემთან თავი მოიყარა ათასზე მეტმა ქართველმა, როელთაც სპარსეთში სხვადასხვა თანამდებობა ეჭირათ; მათთან ერთად ბძაჩემი წარუდგა ადილ შაჰს და თყვანი სცა მას: ადილ შაჰმა იგი დიდი პატივით მიიღო და ყულარმლასობა, ე. ი. მთელი გვარდიის უფროსობა უბოძა. ამის შემდეგ ბძაჩემს შაჰ ყული ხანი ეწოდა; მან მრავალჯერ გაიმარჯვა თავისი გვარდით, ხოლო როცა ერთხელ ინდოეთის ერთი გამაგრებული ქალაქის აღების შემდეგ შაჰს წარუდგა დიდი ნადავლითურთ, ამ უკანასკნელმა მოოკვილი და თვალმარგალიტებით შემკული ხმალი შეიხსნა და თავისივე ხელით მას დაჰკიდა. სხვა საჩუქრებს რომ თავი დაეანებოთ, მარტო ეს ხმალი ოცდაათი ათას მანეთად იქნა დაფასებული.

მეფე თეიმურაზმა, რომელიც ამ დროს ქართლიდან ისპაჰანში მიმავალ გზას ადგა, გაიგო, რომ მისი მტერი ნადირ შაჰი მოეკლათ, გულმხიარულად მიალწია ახალი შაჰის სასახლეს, მიულოცა მას და სთხოვა ქართლის მეფედ დამტკიცებია გარდაცვლილი დედოფლისა და თავადების თხოვნის თანახმად. ახალი შაჰი დასთანხმდა ყოველივე ამას, თეიმურაზმა კი ცოტაოდენი ხანი დაჰყო ისპაჰანში და ისევ ქართლში დაბრუნდა.

ბიძაჩემმა სპარსეთში არა თუ შური არ იძია თეიმურაზის წინააღმდეგ, არამედ ბევრი დახმარებაც აღმოუჩინა, როგორც წარჩინებულ და პატივთან პირთა წესია, და სიკვდილისგანაც იხსნა იგი; ერთს შეტაკებაში, რომელიც ვმეფეებარე დროს ხშირად ხდებოდა ისპაჰანის ქუჩებში, თეიმურაზი ვადაცეცხვებულ კენა სპარსელი ჯარისკაცის მიერ და მას ალბათ მოჰკლავდენ, რომ ხმამაღლა არ დაეძახა, ხელი არ მახლოთ, შაჰ ყული ხანის ძმა ვარო. ამიტომ იგი უვნებლად მიიყვანეს ბიძაჩემთან, რომელმაც მადლობა უთხრა ჯარისკაცებს და დაასაჩუქრა ისინი; ამის შემდეგ თეიმურაზი საქართველოში დაბრუნებამდე განუყრელად ბიძაჩემთან იმყოფებოდა, მას თავის მხსნელს უწოდებდა და სცდილობდა კავშირი და მეგობრობა მთელს ჩვენს ოჯახზე განევრცელებინა: მაგრამ მისმა ვაჟმა სხვაგვარად გადავიხადა, როგორც ამას ქვემოთ დაენიხავთ.

ამ წარმატების მიღების შემდეგ ბიძაჩემმა მამაჩემს წერილი მოსწერა, ჩვენ აზნაურთა მსახურთაგან ასი საუკეთესო მეომარი აირჩიე, სამილახვროს თავადიშვილებს ზაალ ფალავანდიშვილს და ელიზბარ თაქთაქიშვილს¹ ჩააბარე და გამომიგზავნეო. უნდა ითქვას, რომ ეს თავადიშვილები დამოყვრებულნი იყვნენ ჩვენს ოჯახთან და დიდადაც ერთგულობდნენ მამაჩემსა და ბიძაჩემს. მამაჩემმა მართლაც აარჩია ასი კაცი, რომელთაც წინანდებურად უარი აღარ სთქვეს სპარსეთში წასვლაზე, ჩააბარა ზემოხსენებულ თავადიშვილებს და ისპაჰანში გაისტუმრა. მათ დაუბრკოლებლად მიაღწიეს დანიშნულ ადგილს და ბიძაჩემის ამაღლა შეადგინეს.

ბიძაჩემი სპარსეთში დარჩა მესამე შაჰამდე, რომელსაც იბრაჰიმი ეწოდებოდა; ამ შაჰმა მას ორი დაბა უბოძა ნახჭევანის სახანოში;² მაგრამ იბრაჰიმს დიდხანს აღარ უყავინა და მას შემდეგ ჩქარა შესწყდა ნადირ შაჰის შთამომავლობის ხაზი. სპარსეთში საშინელი არევ-დარევა დაიწყო, სახელმწიფოს მფლობელი ხან ერთი ხდებოდა, ხან მეორე, ბოლოს ყველას ქერიმ ხანმა აჯობა, რომელიც ამჟამად შაჰის ნაცვლისა ანუ ვაჭილის სახელით ერანის დიდ ნაწილს განაგებს; მაგრამ ერთი ასეთი ვაჭილი ხვარასანშია, ზოლო მეორე ყანდაგარში, ამას გარდა მრავალი ხანი არავის არ სცნობს არც ყაენად და არც მის მოადგილედ და არავის არ ემორჩილება. იმითაა ბედნიერი ქართლ-კახეთის მეფედ წოდებული ირაკლი, რომ სპარსეთი გათიშულია, რომ სპარსეთის ტახტზე არ ზის ყენი, რომელსაც შეეძლოს საქართველოს სამეფო დაიცვას თვითნებობისა და სამართლის შეზღაღვისაგან; თუ სპარსეთში არევედარევა არ დაწყებულა, ირაკლი ქართლ-კახეთს ვერ დაეუფლებოდა შაჰისა და დიდგვარიანი ქართველი თავადების ნებადაურთველად. იგი თავის თავს ქართლის მეფეების მემკვიდრედ სთვლის დედის მხრით, მაგრამ ნამდვილად ამის უფლება არა აქვს, ვი-

¹ ეს თავადი ელიზბარ თაქთაქიშვილი დრმა მოხუცებულობაში, სახელდობრ, როცა მან ოთხმოცი წლის პასაჟ მიაღწია, ბარბაროსულად ცეცხლში დასწვეს ქართლ-კახეთის ახლადელი მფლობელის ირაკლის ბრძანებით.

² ამ მამულების სივლეტი ახლაც თან მატეს, ისინი ერთ ჩვენ მსახურს აღმოუჩინია ჩენი ოჯახის დარბევის შემდეგ, გვიგო რომ შახის ნაბოძებია, კარგა ხანს დამალული ჰქონოდა და შემდეგ მომიტანა. საჭე ისაა, რომ სხვა მამულებთან ირაკლის ბრძანებით სპარსეთის ყაენებისა და ოსმალეთის ხონიჭების სივლეტიც წავგვართვეს, ისინი ოქროს ასოებით იყვნენ დაწერილი, და მამაჩემი მათ დაკარგვას უფრო ნანობდა, ვიდრე სხვა ჰონებისა; დრო გვიდა და ჩემს შვილებს აღარ გციოდინებთ, რა უფლებანი და უპირატესობანი აქვთ მინიჭებული ძველთაგანო.

ნაიდან ჩვენი კანონით ქალი მემკვიდრედ არ ითვლება; წინააღმდეგ შემთხვევაში ამილახვრებს მეტი უფლება უნდა გვექონოდა ქართლის ტახტზე, ვინაიდან დიდდანიში ქალი იყო მცხოვანი სახელოვანი მეფის შაჰნავაზის მემკვიდრე. ორთავე სამეფოს პფლობდა.

ბიძაჩემმა, რომელიც განებივრებული იყო შაჰების სამსახურში, არ ისურვა მათი ვაჭალებს ყმობა, თავი მოუყარა სპარსეთში გაზნულ ქართველ ჯარებს, და სპარსელების წინააღმდეგობის მიუხედავად, სამშობლოში დაბრუნდა დიდათ მორკმული. თეიმურაზ მეფემ იგი დიდი დიდებით მიიღო, ირაკლი მას თავის მამას უწოდებდა. თუმცა ამ მეგობრობაში ბევრი ცბიერება იყო, მაგრამ მშვიდობიანობა არ დარღვეულა თეიმურაზ მეფისა და ბიძაჩემის გივი ამილახვრის გარდაცვალებამდე.

მამაჩემს, დიმიტრის, ცოლად ჰყავდა თავადი ორბელიანის ასული მარიამი, რომელთანაც მას რამდენიმე შვილი ეყოლა. მათ შორის მესამე ვაჟი მე უბედური ვიყავი. მე დავიბადე 1750 წელს ლენინობისთვის 20, მაგრამ უმჯობესი იქნებოდა სულ არ დავბადებულიყავი ისეთ სამეფოში, რომელიც ფორტუნამ სამშობლოდ მარგუნა.

ეს რა სთქვა, ყმა ალექსანდრემ ცხარე ცრემლები გადმოჰღვარა ნაკადულივით. ამ სანახაობამ ჩვენც გული აგვიჩუყა და აგვატირა, მაგრამ მაინც ვთხოვეთ თავისი ამბავი დაესრულებია. მან ჩვენი თხოვნა შეიწყნარა და ხელახლა დაიწყო.

„თეიმურაზ მეფესაც მეორე ცოლისგან ეყოლა ქალი, სახელად ელისაბედი, რომელიც ერთი წლისა იყო, როცა ქართული ჩვეულების თანახმად, ჩემს უფროს ძმასა გიორგიზე დანიშნეს, რათა ჩვენს ოჯახებს შორის მოყვრობა და ზავი დამყარებულყო. დიდი გულისტკივილით მისცა ამის თანხმობა მამაჩემმა, ვინაიდან მრავალი მაგალითი ახსოვდა მათი და მათი წინაპრების ვერაგობისა მოკეთებებისა და მეგობრების მიმართ. მრავალ მათგანს საკუთარი მამები და ძმები ჰყავდათ დაზოცილი, თეიმურაზის პაპამ საკუთარი სიძე—სახელოვანი არაგვის ერისთავი ჩაჰკლა თავისივე ქალის სარეცელში, ხოლო თვით ირაკლიმ თავები მოჰკვეთა თავის ბიძას და ბიძაშვილს; ამიტომ წარჩინებული პირები გაურბიან მათ დამოყვრებას; მაგრამ საქართველოს კათალიკოსის ანტონის¹ ცდამ და ბიძაჩემის რჩევამ გასჭრა და ჩვენი ოჯახები დამოყვრდნენ.

ამის შემდეგ ბიძაჩემს დიდხანს აღარ უცოცხლია, განაწესა თავისი მემკვიდრეობის საქმეები, მრავალი ტაძარი და ციხე-სიმაგრე აავა დანგრეულთა ადგილას. არა მარტო საამილახვროში, არამედ მის საზღვრებს გარეშეც, მრავალი ქველმოქმედება ჩაიდინა, თავისივე დასაფლავების წესი განავა და გარდაიცვ-

¹ ეს ანტონ კათალიკოსი ქართლის წინანდელ მეფეების გვარიდან წარმოსდგება და ჩვენი ნათესავია; მაგრამ თავისი სისუსტის გამო დიდად უპატიოდ მოგვეპყრო ჩვენს უბედურებაში და ადამიანური სინიდისის წინააღმდეგ წაედიდა, როგორც ქვეშით გუწოვებათ. ეს ანტონ კათალიკოსი მართლმადიდებლობის დაგმობისა და კათალიკოსის აღიარებისთვის სამშობლოდან გაძევებულ იქნა თეიმურაზ მეფისა და ქართველობის მიერ, რუსეთში მოვიდა და თავისი აქ გადმოსახლებული ნათესავების შემწეობით რუსული ეპარქიის მღვდელთაგან გახდა. მაგრამ ამას არ დასჯერდა და თეიმურაზის გარდაცვალების შემდეგ ირაკლი მეფეს საქართველოში დაბრუნება გამოისთხოვა. იქ მან დაივიწყა ღმერთი და თავისი ზარისხიდან მეფეს ყოველგვარი დახმარება გაუწია მის ბოროტმოქმედებაში თავისივე ნათესავებისა და მოკეთებების საწინააღმდეგ.

ლა. თავის შემკვიდრედ მან ჩემი უფროსი ძმა დანიშნა, ვინაიდან საკუთარი შვილები არ დარჩა: ორი ვაჟი ბავშვობაში მოუყვდა, ორი ქალიდან ერთი ახლანდელ პატრიარქ ანტონზე იყო დანიშნული ამ უკანასკნელის ერისმთავრად დროს, მაგრამ იგი მისი სილამაზით მოხიბლულმა ნადირ-შაჰმა წაართვა საქმროს, რის შემდეგაც ანტონი ბერად შესდგა; ხოლო მეორე ქალი ირაკლიზე იყო დანიშნული, მაგრამ ქალწულობაში გარდაიცვალა.

ბიძაჩემი პატივით დაასაფლავეს. კუბოს სამი სარწმუნოების სამღვდელოება მიჰყვებოდა: წინ მიუძღოდა მართლმადიდებლების სამღვდელოება, მარჯვნივ კათოლიკებისა, ხოლო მარცხნივ სომხებისა. მათ უკან კი მოდიოდნენ მეფე, ჩვენი ოჯახი და წარჩინებული თავადიშვილები. გლოვა მთელ საქართველოში დიდხანს გაგრძელდა.

როცა ჩემს ძმას ცბრა წელი შეუსრულდა, მას ჯვარი დასწერეს ქართული ჩვეულების მიხედვით; ამას გარდა თვით თეიმურაზ მეფეს უნდოდა, რომ მოსწრებოდა მათს დაქორწინებას, მაგრამ ჯვრის წერის შემდეგაც ჩემი რძალი ერთხანს თავის დედმამასთან ცხოვრობდა, სადაც ჩემი ძმაც ათევედა ლამეს; ამრიგად ჩვენ რძალთან ერთად ვიზრდებოდით და ხშირი მისვლა-მოსვლა გვქონდა ერთმანეთში.

მე უკვე ცამეტი წლისა ვიყავი, როცა ჩვენი უბედურება დაიწყო. ტფილისში ჩვენი სახლი ზედ მტკვრის პირას იყო აგებული. ეს მდინარე დიდი და ჩქარია, მისმა სწრაფმა ტალღებმა საძირკველი ჩამოურცხეს ამ სამსართულიან, სპარსულ რიგზე აშენებულ სახლს, და იქ ცხოვრება სახიფათო გახდა, როცა მამაჩემმა ეს საფრთხე დაინახა, დედაჩემს აუკრძალა იმ ოთახებში ცხოვრება, რომელიც მდინარეს გადაჰყურებდა; მაგრამ დედაჩემს სევდას უქარებდა მდინარის შხელილი და ტალღების სრბოლა, ამიტომ უმეტეს ნაწილად დროს სწორედ მტკვრის გადამყურე აივანზე და ოთახებში ატარებდა. ამ უბედურ დილას დედაჩემი დალოჯინდა, რაიცა ეუწყა დედოფალსა და ყველა წარჩინებულ მწიგნობართ, რომელნიც მოზობიარესთან უნდა მოსულიყვნენ ქართული ჩვეულების თანახმად. მამაჩემი და ჩემი ძმები ჩვენს მამულში იმყოფებოდნენ სოფლად; მე ის იყო იმ ოთახში შევედი, სადაც მასწავლებელს გაკვეთილი უნდა მოეცა და ხელში ვაშლს ვათამაშებდი გაკვეთილის დაწყების მოლოდინში, რომ თვალი მოეკარი ჩვენი სახლისკენ გამოქცეულ ადამიანებს, რომელთაც გარედან ჩემზე ადრე შეემჩნიათ ჩვენი სახლის ნგრევის მიერ გამოწვეული მტერი და მდინარეზე გადამყურე ნაწილის ჩაშეაგება. მათმა შემფოთებულმა სახეებმა შეც შემაშფოთა: — ეჰ, საწყალო, მითხრა ერთმა, არც კი გრძნობ რა უბედურება დაგატყდა თავს და ვაშლს ეთამაშები. ამ სიტყვების გაგონებისთანავე დედაჩემისკენ გავიქეცი, მაგრამ აღარც ის დაშხედა და აღარც მისი სადგომი ოთახები. ყოველივე ერთ წუთში ჩაშეაგებულ იყო. თავი მოუყარეს ხალხს და დაიწყეს ნანგრევებში დედაჩემის ძებნა. როცა ეს დავინახე, დავუწყე შესაბრალისი ხმით დედაჩემს ძახილი. დაწვებს ვიკაწრავდი, თმას ვიგლეჯდი, ცხარე ცრემლებს ვღვრიდი და მიწაზე თავს ვახეთქებდი: ჩემთან ერთად სხვებიც სტიროდენ, სამი დღე და ღამე ამ ყოფაში გავატარე, შემდეგ კი ძალაუნებურად დავმშვიდდი, ვინაიდან ძალაც გამომელია და ცრემლებიც დაშრა.

რაც შეეხება მოზობიარესთან მიწვეულ სტუმრებს, ისინი გადარჩენ ამ უბედურობას, მაგრამ უკან როდი დაბრუნდენ, არამედ სასიხარულოთ მოწვე-

ულნი, საგოდებელში მოვიდენ და, რა ბედის ასეთი უკუღმარაობა ისიც, გამარავლეს ტირილი და ცრემლთა ფრქვევა. მათაც სამი დღე და ღამე გაატარეს იქ, ბევრი გვამი ან ნახევრად მომაკვდავი ადამიანი აღმოაჩინეს ნანგრევებში, სანამ ბოლოს დედაჩემის გვამსაც არ მიაგნეს: მას მთესსავე დასაბე პირბადით დაეფარა, ეტყობოდა სიკვდილის წინა წუთებში კიდევ გაეფიქრა სიცოცხლის შენარჩუნებაზე. ამ სამარცხვინო ადგილას დიდძალი მწარე ცრემლი დაიდგარა, ხოლო ხალხის ქეითინი შორს გაისმოდა.

ამ სამწუხარო ამბის მიღებისთანავე მამაჩემმა, რომელსაც იმ დღესვე შიკრიკი გავუგზავნეთ, მიცვალეზულის წასასვენებლად ჯარი გამოგზავნა საამილახვროს თავადების წინამძღოლობით; წარჩინებულმა პირებმა ცხედარი ტვილისის ციხე-გალანის საგუშაგომდე მიაცილეს: კუბო ჩვენს საგვარეულო მონასტერში მიასვენეს, იქ მამაჩემი მოეგება შეილებითა და მოკეთებით. ხოლო რა გულსაკლავი სანახავი იყო მოტირალი ხალხი, ამას ახლა ვერ გადმოვცემთ. ამრიგად დასაფლავეს დედაჩემი, რომელიც ოცდაცამეტი წლისა გარდაიცვალა, მაგრამ თათმეტი შეილის შობა მოასწრო; მათგან, ღვთის წყალობით, ექვსი ძმა და ერთი და ცოცხალი ვართ.

ამ უბედური შემთხვევის შემდეგ წელიწადზე ცოტა მეტმა ხანმა განვლო და მამაჩემი ჯერ კიდევ მგლოვიარე იყო, როცა მეფემ შემოგვითვალა, ჩემი და შინ წაიყვანეთო. ჩვენ რძალი შინ მოვიყვანეთ და იგი ცხრა თვეს ცხოვრობდა ჩვენს მამულში. შემდეგ ირაკლიმ თავისას მიგვიწვია, მამაჩემი წასასვლელად გაემზადა ჩემი სამი ძმითურთ, და თუმცა მე შინ მტოვებდენ, მაგრამ საუბედუროთ არ ვისურვე დარჩენა, ვინაიდან მეფის სასახლეში მეტი მზიარულება მელოდა, საფრთხეზე კი არავითარზე არ ვფიქრობდი. როცა მეფის ბანაკს მივუახლოვდით, თვით ირაკლი შემოგვეგება. ამ რიგად ჩვენ მივალწიეთ ტვილისამდე, ჩვენი რძალი მის დედას მივუყვანეთ, ხოლო ჩვენ საკუთარ სახლში დავედქით, მახლობლად მეფის სასახლისგან. ჩემი ძმა ყოველთვის სასახლეში მიდიოდა თავის ცოლთან ღამის გასათევად, თვით მეც მამაჩემთან ერთად ყოველდღე იქ დაედიოდით დილითა და საღამოთი.

მეოთხე დღეს ჩვენდა საუბედუროთ ქალაქს ლეკები დაესხენ თავს, მათ გასარეკად მეფე, თავადები და ჯარი გავიდენ. მამაჩემს ცხენი წაქცეოდა ვიწრო ქუჩაში, ქვეშ მოჰყოლოდა და მზარი და თავი გაეტეხა, ისე რომ საფეთქელის ძვალი უჩანდა; იგი თურმე უგრძნობლად ეგდო, და მას ალბათ ცხენოსანი ჯარი გადასთელავდა, რომელიც უკან მოჰყვებოდა ტენებით, თუ ორ თავადიშვილს დაშვებულნი მამაჩემი არ შეემჩნიათ და ხმლები არ ეშიშვლებიათ მხედრობის შესაჩერებლად; შემდეგ იგი სომეხთა არქიეპისკოპოსის სახლში მიეტანათ იქვე მარცხის ადგილის მახლობლად.

ჩვენ, ძმებმა არაფერი ვიცოდით ამ უბედურების შესახებ და მომალლო ადგილიდან ვუცქეროდით მიმავალ მხედრობას (ვინაიდან ჩვენ ჯერ კიდევ ბრძოლაში არ მივეყვადით უწლოვანობის გამო). რადგან ჩემი ძმები არ თანხმდებოდნენ ქალაქის გალავანს გაშორებოდნენ, მე ერთს მსახურს ვუბრძანე, უკან გამომყე, მინდა ჩვენი ჯარი უფრო ახლო დავინახო მეტყი, მაგრამ გზაზე ერთი

1 მეფე და პატრიარქი მაშინ კახეთში იმყოფებოდნენ.

2 მისი მამა — თეიმურაზ მეფე უკვე გარდაცვლილი იყო რუსეთში.

ჩვენი აზნაური შემხვდა, რომელსაც მამაჩემის ცხენი მოჰყავდა და მისი ხმალი მოჰქონდა. ეს მეუცხოვა და ვკითხე, რა მოხდა მეთქი: მან გამილიმა, რათა არ შევშინებულეყავი და მითხრა, მამაშენი ცხენიდან ჩამოვარდა და ცხენის დაშვება, მტრის გამოდევნება აღარ სურს და სომეხთა არქიეპისკოპოსის სახლში დარჩაო.

ამ ამბის გაგონებისთანავე აღნიშნულ ბინაზე მივირბინე, სადაც მრავალი ეჭიმი დამხვდა, ისინი ავადმყოფის ოთახში ჩაკეტილიყვნენ და კრილობებს უხვევდენ; მე კარი გავაღებინე და ოთახში შევედი. მაგრამ მამაჩემი ვერ ვიცანი: თუმცა მას თვალები დაღებულნი ჰქონდა, მაგრამ არც გრძობა ჰქონდა, არც ენა. მისმა შეხედვამ მე მგრძობიარობა წამართვა, ვერც ტირილი შევძელი და ვერც სიტყვის დამჭრა. იქვე მოვიდნენ ჩემი ძმებიც, რომელთაც ყოველივე გაეგოთ; ყველანი მცირეწლოვანნი ვიყავით, ცხოვრებისა არაფერი გავგეგებოდა: უფროსი ძმა, მეფის სიძე ჩვიდმეტი წლისა იყო, მეორე თექვსმეტისა, ხოლო მე უბედურს სწორეთ თხოთმეტი წელიწადი შემისრულდა იმ თვეში, როცა ერეკლე მეფის ყმები თავს დაგვესხენ და მე ძალაუნებურად ჰანიბალისებური ფიცი მიმალბინეს, სიკვდილამდე კახთა ბატონობის შეურთგებელი მტერი დავრჩენილიყავი.

ცოტა ხნის შემდეგ ჩვენი ჯარი უკან დაბრუნდა, არსად მას მტერი არ შეჰყვრია, მთელი ეს ლეკთა თავდასხმა ჩვენ დასაღუბავად იყო მოგონილი. მაშინ წარჩინებულმა პირებმა, რომელთაც მამაჩემის ცხენიდან ჩამოვარდა გაიგეს, ყოველი მხრიდან თავი მოიყარეს მის დროებითს ბინაზე, მეფემ კი მხოლოდ მსახური გამოგზავნა ჯანმრთელობის ვასაგებად. მანამდე კი ერეკლე მეფე ხშირად ბრძანებულა ჩვენს სახლში, განსაკუთრებით მამაჩემის ავადმყოფობის დროს, ახლა კი ჩვენი რძალიც კი არ გამოუშვეს თავისი მამამთილის სანახავად: ამან ეჭვი აგვაღებინა, მაგრამ მაშინ ვინ იფიქრებდა, რომ მათგან იმდენი უბედურება გველოდა.

რაკი ირაკლიმ დაინახა, რომ ჩვენ ასეთ მდგომარეობაში ვიყავით და მას მარჯვე დრო დაუდგა თავისი დიდბნის სურვილის შესასრულებლად, შეუდგა მზადებას ჩვენს დასარბევად და დასაღუბავად, რათა თავისთვის დაემკვიდრებია ქართლის სამეფო; მართალია მამაჩემი მას ხელს არ უშლიდა, მაგრამ თვით ირაკლის სინიღისი აწუხებდა, რომ უკანონოდ, მიძლავრებით დაეპატრონა ამ სამეფოს და ადვილად შეიძლებოდა ზელახლა დაეკარგა იგი; მან აგრეთვე სთხოვა მეზობელ სახელმწიფოებს, რომ იგი ქართლის მეფედ დაემტკიცებიათ შემკვიდრებით, მაგრამ რადგან ჩვენი ტახტის შემკვიდრების კანონი ძველიდანვე ცნობილი იყო, არავინ ამას არ დათანხმდა. მეორე მხრით ერეკლემ იცოდა, რომ ჩვენ კანონიერი მეფის მხარეზე ვიყავით და ის მოსაზრება, რომელსაც იგი იყენებდა, რომ ჩვენ დედით ქართლის ტახტის შემკვიდრები ვართო, უფრო ამილახვრების სასარგებლოდ ლაპარაკობდა, ვინაიდან როგორც ზემოთ ვთქვით, დიდდაჩემი იყო ქალი მცხოვანი და ძლიერი მეფის შაჰნავაზისა, რომელიც მთელ ამ სამეფოს ჰფლობდა; მაგრამ ჩვენს წინაპრებს უმჯობესად მიიჩნდათ, თავიანთი სიმკვიდრის და ხარისხის დაცვა, ვიდრე ხანმოკლე მეფობა; ჩვენი გვარი ბაბილონიდან წარმოსდგება, ცხრამეტი თაობა მახსოვს ჩვენი საგვაროვნოს შტოს მიხედვით, მათგან 35 კაცი დღემდე განუწყვეტლივ ფლობდა საა-

მილახვროს, ამავე დროს კი საქართველოში მრავალი მეფე გამოიცვალა ტახთა ვითარების გამო.

თავის განზრახვის განსახორციელებლად ირაკლიმ ფარულად თავის საკუთარ კახელთა ჯარს მოუყარა თავი ტფილისში, თავისი მოკეთებნი მრავალნი ვითომდა გასამასპინძლებლად, ხოლო ქალაქის ყოველ კარიბჭესთან ას-ასი გუშაგი დაყენა, რაიცა არც წინათ მომხდარა არასოდეს, არც შემდეგ; ეს ღონისძიება იმისთვის მიიღო, რომ ჩვენ ქალაქიდან ვერ გამოვსულიყავით, რაიცა ჩვენთვის ისედაც შეუძლებელი იყო, ვინაიდან, მამაჩემი სიკვდილის პირას იყო, ჩვენ კი მცირეწლოვანნი ვიყავით. ხოლო ჯარი თან არ გვახლდა; მამაჩემი არავითარ საფრთხეს არ ელოდა და თავისი ყმები დაითხოვა, მხოლოდ რამდენიმე მსახური დაიტოვა, რომელნიც აუცილებლად საჭირონი იყვნენ მისთვის.

ამ სამზადისის შემდეგ ერეკლე მეფე შეუდგა მიწების ძებნას თავისი ბოროტი განზრახვის შესასრულებლად: ჩემი ძმა სასახლეში აღარ შეუშვა ცოლთან ღამის გასათევად, მამაჩემს კი შემოუთვალა, აღარ მსურს შენი დამოყრებო; ვითომდა მის თქვესმეტი წლის დას შეეჩივლა, შვილი არ მიჩნდება ქმრის მამაკაცური უძლეულების გამოო: ჩემი ძმა კი მაშინ მხოლოდ ჩვიდმეტი წლისა იყო. თავისივე დის პატივის შეურაცხყოფელი წერილი მან მისწერა აგრეთვე საქართველოს პატრიარქს, რათა მას ნება დაერთო მისი განქორწინებისა და სხვა ქმარზე გათხოვებისთვის.

მაგრამ ყოველივე ეს უსამართლობა იყო და ერეკლემ იცოდა, რომ ამით ჩვენ შეგვაწუხებდა, ჩვენ არ დავუთმობდით და წინააღმდეგობას გავუწევდით როგორც უკანონო მეფეს; თვითაც — უნდა აღიაროს, რომ ვერ ბედავს ვერავის შეურაცხყოფას ან გასამართლებას. ყოველივე ასეთს საქმეს ავანაჯურად ჩადის და ისიც ღამით თავისი თანაგანმზრახველების დახმარებით. შემდეგ ამ უკანასკნელთ ნაძარცვს უნაწილებს. პატრიარქმა ირაკლის თხოვნას ხელი მოაწერა განუსჯელად, ჩემი ძმის მამაკაცური უძლეულება დაადასტურა ცოლის განცხადების მიხედვით და მათი განქორწინების ნება დართო, აქაო და, ეს ქორწინება ისედაც მოკლებული იყო ღეთის მადლს, რადგანაც ქალ-ვაჟი მცირეწლოვანნი იყვნენ, როცა ჯვარი დაიწერესო: ამიტომ ღეთის მიერ მონიჭებული ძალაუფლებით ვარღვევ მათ ცოლქმრობასო. ეს განაჩენი მამაჩემს ოთხმა კაცმა მოუტანა, მათში ორი საერო იყო, მეფის მდივანბეგები და ორიც სასულიერო, არქიმანდრიტები. როცა ლოგინში მწოლიარე მამაჩემმა ეს განაჩენი წაიკითხა, სიცილი დაიწყო: — განა დიდი ხანია თქვენმა პატრიარქმა ეს ძალაუფლება მიიღო, რომ ღეთის მიერ შეუღლებულ ქალ-ვაჟს საიშავს და განა თვით არ სცდილობდა ჩემი მცირეწლოვანი შვილის დაქორწინებას, თუმცა მე წინააღმდეგი ვიყავი? თუ ყოველივე ეს ანგარების გავლენით ხდება? ახლა მე შეიძიან ვერცხლზე, ახლა დრო მიხელთეს და მომაკვდავს თავს შესხმიან ამ ქვეყნიური თავადნი და მსაჯულნი. — ამ სიტყვების წარმოთქმის შემდეგ ამოიოხრა, კედლისაკენ იბრუნა პირი და ჩაილაპარაკა: — ეს უბედურება ჩემს თავს მევე ეუფავი, რადგან ვერაგ ადამიანებს ვერწმუნე, მაგრამ არა უშავს რა, თვითვე ვიძიებ შურს ჩემი შეურაცხყოფისთვის, თუ დამცალდა და არ მოვეკვიო.

ამ პასუხით გაბრუნდენ მოციქულები, რომელთაც იცოდენ, რომ მეფე მიწებს ეძებდა ჩვენზე თავსდასახმელად. გადასცეს მამაჩემის მუქარა, ვაფრთხილეს, რომ მართლაც სახიფათოა, თუ იგი ლოგინიდან ადგაო.

იმ დროს საქართველოში იმყოფებოდა ვახტანგ მეფის უკანონო შვილი, ირაკლის დედის ძმა, პაატა ბატონიშვილი, რომელმაც შემთხვევა იპოვა და მამაჩემს გაუხდო, რომ მრავალი თავადი შემზრობა, მაგრამ შენ დაბრუნებულად ვერ გაემეფდებო; მართალია, მამაჩემის უკანონო შვილი ქარ, მაგრამ რადგან დიდგვაროვანი თავადიშვილები ერთმანეთს გამეფების ნებას არ აძლევენ, ქართლის ტახტი უფრო მე შემეფერება, ვიდრე არაქართლელს, ქვეყნისმრბველს ირაკლისო. მამაჩემმა უპასუხა: თუ ცოცხალი გადავრჩი, მე ვიცი როგორ გაეუსწორდები ჩემს მტერსო. ტახტის მამიებელმა უგუნურება გამოიჩინა და ერთს თავის ნათესავ ახალგაზრდა კაცს სიხარულით უთხრა, რომ ამილახვარმა დაბმარების აღმოჩენა აღმოთქვა გაჯანსაღებისთანავეო; ამ ახალგაზრდა კაცმა კი გავონილი თავის მსახურს გადასცა, ამ უკანასკნელის ცოლი ერეკლეს სასახლეში ცხოვრობდა როგორც მისი პაწია ვაჟის ძიძა; ცოლმა ქმარს ურჩია, ყოველივე მეფეს აცნობეო; მან მართლაც შეატყობინა ერეკლე მეფეს, დიმიტრი ამილახვარი გამომრთელებას უცდის, რათა თქვენ წინააღმდეგ შური იძიოს და თქვენს ბიძას ხელი შეუწყოს გამეფებაშიო.

ერეკლე მეფე დიდად ნასიამოვნები დარჩა ამ ცნობით, დამბეზლებელს მახარობელი ანუ ევანგელისტი უწოდა და თავის თანაგანმზრახველთან ანტონ კათალიკოსთან წაიყვანა, პატრიარქად სახელწოდებულთან, რომელმაც იმ კაცს უთხრა: კურთხეულ არის მუცელი, რომელმაც შენ გზობაო.

აქედან თქვენ, ბატონო მსმენელნო, ადვილად შეგიძლიან გაიგოთ, რა ძლიერ უნდა სდომოდათ ჩვენი დარბევა, რომ თვით მეფემ დამბეზლებელს ევანგელისტი უწოდა; ხოლო პატრიარქმა თავისი ხარისხი დაიფიქსა, იგი ქრისტეს შეადარა და დიდად დასაძრახისი სიტყვები წარმოთქვა. იმ კაცს აზნაურობა უბოძეს და უხვად დაასაჩუქრეს; ხოლო რა მოუვიდა შემდეგ ამ ახლად მოვლენილ ევანგელისტს, ამის შესახებ ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი.

ერეკლე, რომელიც ყოველთვის მზად იყო ჩვენ დასარბევად, დაუყოვნებლივ ჯერ თავის ბიძას დაესხა თავს და მცველი მიუყენა მას, შემდეგ თავისი ბიძაშვილი (დედის მხრით) დააპატიმრა; მათი დაპატიმრება ადვილი იყო, რადგან არავითარი ძალა არ გააჩნდათ წინააღმდეგობის გასაწევად; მოემზადენ იმ ღამითვე ჩვენც დაგვსხმოდენ თავს და ვერაგობით თუ ძალით შევეპყარით, როგორც ეტყობოდათ მაინც ეწინოდათ უმწერო და სიკვდილის პირს მიმდგარი ადამიანისა.

ერთხელ ღამით ჩვენსას ხუთი თავადიშვილი მოვიდა მხედრებით: ჩვენ ის იყო ვივახშმეთ და სამივე ძმა დასაძინებლად წავედით, ხოლო მამა მის ოთახში დავტოვეთ; ახლად მოსულნი ჯერ წყნარად შემოსულ იყვნენ, მამაჩემს ჰკონებოდა, ჩვეულებრივი სტუმრები არიანო და ბრძანება გაეცა მათთვის ვახშამი მიეტანათ. მათ ეთქვათ, ჩვენ ვახშამი არ გვინდა, მეფის ბრძანებით თქვენთან საქმე გვაქვს მოსაგვარებელიო, შემდეგ ეკითხათ, სად არიან თქვენი ბავშვებიო. მამას ეთქვა დასაძინებლად წავიდნო. მაშინ ახლადმოსულებმა თავიანთ მხედრობას უბრძანეს ალყა შემოეგრტყათ ჩვენი სახლისთვის, ხოლო თვით ისინი ჩვენი ოთახებისკენ წამოვიდნენ ჩვენ შესაპყრობად.

მაგრამ მათ მოსვლამდე ჩვენთან ჩემი აღმზრდელი შემოიჭრა და მითხრა, არ შეშინდეთ, მეფის გამოგზავნილი თავადიშვილები და მხედრობა მოვიდნენ, მათ ალყა შემოარტყეს ჩვენს სახლსო; ამის გავონებაზე ერთ ჩემს ძმას უნ-

ლოდა თავლაში შევარდნილიყო, ცხენზე შემჯდარიყო და გაქცულიყო. მაგრამ მე ვაგამხნევე, დაიცა, ჯერ ვავიგოთ რა სურთ ჩვენგან მეთქი; რაოდენიმე წუთის შემდეგ ის თავადები ჩვენთან შემოვიდნენ, მოგვიალერსს და მათი გაგვიმაგრეს, ნურაფრის გეშინიათო; მაშინვე მამაჩემის ოთახში შევიღეთ, უფროსი ძმა მას გვერდით დაუჯდა, ხოლო ჩვენ, უმცროსები ფეხზე დავდექით. მაშინ ახლადმოსულებმა მამაჩემს აცნობეს, თქვენი შეპყრობა ნაბრძანებიაო. ამაზე მამაჩემმა უპასუხა, დიდიხანია დასწულელებული ვარ, ადვილია ჩემი შეპყრობაო.

ამის შემდეგ შეუდგენ ჩვენი ქონების ჩაბარებას, და, უწინარეს ყოვლისა, კედლიდან მდიდრულად მორთული თოფიარალი ჩამოიღეს; ცნობილია, რომ აზიელების და განსაკუთრებით ქართველების სიმდიდრე თოფიარალსა, საშკაულსა და ცხენებში მდგომარეობს. ჩვენ თვალწინ დაიწყეს ამ თოფიარალის მორგება: საქართველოში იმთავითვე წესია, რომ როცა ვინმეს აპატიმრებენ, ტანისამოსი, თოფიარალი და ცხენი იმას ეძლევა, ვისაც დაპატიმრება ჰქონდა დაეალებული, ხოლო დანარჩენი ქონება მეფეს მიაქვს. ამ უდიერმა კტევამ ჩემდა სამწუხაროდ ჩემში ისეთი ვაჟაკობა გააღვივა, რომელიც შეუღლებელია მცირეწლოვანთათვის; მე ძმებს მივუბრუნდი და ვუთხარი, ნუთუ უმჯობესი არაა დავიხოცოთ, ვიდრე ასეთი შერცხვენა ავიტანოთ მეთქი; მაშინვე ხელი ვიტაცე ხანჯალს, რომელიც ზედ მეკიდა, როცა იმ თავადიშვილებმა ჩემი სასოწარკვეთილი გამბედაობა დაინახეს, მოფერება და დაშოშმინება დამიწყეს. მითხრეს, ნუ თუ თქვენ გგონიათ, რომ ეს თოფიარალი ჩვენთვის მიგვაქვსო; მხოლოდ აფწერთ მეფის ბრძანებით, ჯერ არაფერს დავუფლებდითო; შეიძლება ყოველივე უკან დაგიბრუნონო. მამაჩემმაც დამიყვირა: — ნუ თუ მარტო შენ აპირებ წინააღმდეგობის გაწევასო. ამის შემდეგ მე დავმშვიდდი. მაგრამ ფართულად მეფეს კაცი გაუგზავნეს და აცნობეს, რომ მე ვღელავდი და წინააღმდეგობას ვეწეოდი, რომ ჩემი სითამამე ალბათ ჩვენი შეიარაღებული ყმების მოშველების იმედით იყო გამოწვეული; მეფეს ეკითხებოდნენ, როგორ მოვიქცეთო. მეფეს ერთი თავადისა და ერთი აზნაურისთვის ებრძანებია დაუყონებლივ აქ მომგვარეთო. ჩემთვის სასიამოვნო არ იყო ამ მოთხოვნის შესრულება, მაგრამ იმ თავადიშვილებმა დამარწმუნეს, გულდამშვიდებით შეგიძლია წახვიდე, მხოლოდ ხანჯალი აქ უნდა დატოვო, თორემ მეფე გაწყურებო. მე ხანჯალი ჩემი ხელით მოვიხსენი, და მათ მივუგდე და ვუთხარი, თქვენ მეფის გულისწყრომა კი არაა, ჩემი ხანჯლის დაპატრონება გაფიქრებთ მეთქი. მართლაც ასე იყო, ვინაიდან იმ თავადიშვილებს მაშინვე ჩხუბი მოუვიდათ ჩემი ხანჯლის გულისთვის; მაგრამ იგი ჩემს წასაყვანად მოსულს ერგო. ამის დამნახველს გულიც მომდიოდა და მეცინებოდა კიდევ მათი სიხარბის გამო. შემდეგ მეფესთან წამიყვანეს, გზაზე მამშვიდებდნენ, ნურაფრის გეშინიაო.

ღარბაზში შესვლისთანავე მეფეს მივეცი სალამი ჩვეულებისამებრ. მან ყვირილი დამიწყო და ბრძანა, რომ ჩემთვის ხელები შეეკრათ. მაშინვე ხელები შემიკრეს ჩემივე სარტყელით, ტოლომა გამხადეს და იქვე მეფეს თანადასწრებით ვილაცას ვადასცეს, რაიცა წინათ არასოდეს არ მომხდარა საქართველოში, მხოლოდ მეფე ერეკლეს დროს ხდებოდა: მაგრამ ანდაზისა არ იყოს, როგორაც ვრი, ისეთი ბერიო.

ამის შემდეგ მეფემ დაკითხვა დამიწყო მრისხანე, მბეცური სახით (უნდა ითქვას, რომ მისი სახე არც მზიარულობის დროსაა მაინც და მაინც სასიამოვნო), რათა შიშით მეტი მეთქვა. — შენი ძმა მამაკაცობას მწყობრად იყავი და ამიტომ წაეართვი ჩემი და; მაგრამ თქვენ რატომ გინდობდა ჩემი დასუბვა მთელი ჩემი ოჯახითურთ?

გეფიცებით, ბატონო მსმენელებო, რომ არა თუ არ შემშინებია, სრულიად თავი დამივიწყდა და გაბედულად ვუპასუხე, ეს მართალი არაა, ჩემი ძმა სრულქმნილი მამაკაცია და არც თქვენი სიკვდილი სდომებია ვისმეს მეთქი. — მაშ რას მიპირებდით, თუ არ მოკვლასო. — თვით გაიგებდით, რაც გვინდოდა, მაგრამ არ დავგვაცადეთ, ახლ კი ძალა თქვენს ხელთაა და რაც გსურთ იმას გვიზამთ მეთქი. თქვენი ტახტიდან ჩამოგდება მოუკვლელადაც შეგვეძლო, თუ მამაჩემი ჯანმრთელად ყოფილიყო და ეს მოესურვებია, თვით თქვენ კარგად ვახსოვთ როგორ გეპყრობოდნენ წინათ მამაჩემი და ბიძაჩემი მეთქი. მაგრამ მოფერებითა და ვერაგობით ხელში ჩაივდნენ პატიოსანი ადამიანები, რაიცა შევეს არ ეკადრება მეთქი.

ამ ჩემმა უშიშარმა პასუხმა ისე გააადფთრა, რომ იქვე უნდოდა ჩემი შოკვლა, მაგრამ იქ მყოფმა მხედრებმა ამის ნება არ მისცეს, შეუძლებელია უწლოვანი კაცის ასე დასჯა, თვით არ ესმის რას ლაპარაკობსო. მეფემ უპასუხა, ძნელია ასეთი თავზედი ქაბუკის გამონახეაო. ამის შემდეგ მომთხოვა, წერილობით დადასტურე, რომ მამაშენს ჩემი მოკვლა და ჩემი ოჯახის ამოწყვეტა უნდოდაო. ამაზე გადაჭრით უარი ვუთხარი, ეს მართალი არ არის მეთქი. ბევრი მაწვალეს და თვითაც გაწვალდნენ იმ დამეს, მოფერებასაც მიმართეს და დაშინებასაც, მაგრამ ვერ მიიღეს რაც სურდათ და მცველები მომიჩინეს. სანამ მეფე ვახშმოზდა, იქვე დამსვენეს ტალანში, მაგრამ მას ყელზე ლუქმა ადგებოდა, რადგან ჩენი სისხლის წყურვილი სტანჯავდა. აქ რამდენიმე კაცი მომიგზავნა, მათ აღერსიანად მითხრეს, ცუდს არაფერს გიქმნენ, მხოლოდ ხელი მოაწერე, რომ მამაშენს მეფის მოკვლა ჰქონდა განზრახულიო. მათ არაფერს ვუპასუხებდი, ტალანში ვიჯექი და სიცივისგან ვკანკალებდი, ვინაიდან ზამთარი იყო, ჩემი ტოლომა უკვე სხვას ჰქონდა წამოსხმული, მე კი მარტო ქუბა მეცვა და წელ-შეხსნილი ვიყავი; ხელები, როგორც ვთქვი, ჩემივე სარტყლით მქონდა შეკრული. ერთი ახალგაზრდა აზნაური, რომელიც მე ძლიერ მიყვარდა ბედნიერ დღეებში, ჩემთან მოვიდა და როცა ასეთ მდგომარეობაში დამინახა, თავისი ნაბადი მოიხსნა და მომახურა. სულით და გულით სწუხდა ჩემთან ერთად და არ მომშორებია, სანამ იქ ვიჯექი. ხოლო, როცა მეფის ბრძანებით სახლიდან წაყვანა დამიპირეს, მე მას გამოვემშვიდობე და ვუთხარი: წაილე, ძმაო, შენი ნაბადი, რათა იგიც სხვას არ ჩაუვარდეს ხელში მეთქი.

ჩემმა ზედამხედველებმა თავის ბინაზე წამიყვანეს, ვახშმად დასხდნენ და მეც მიმიპატივეს. მე ვუპასუხე, ახლა ძილის დროა და არა ვახშმობის მეთქი. ვახშმის შემდეგ ხელფები შემიკრეს, მცველი მომიყენეს და დასაძინებლად დაწვეს; თქვენ მიხედვით რა მშვიდად გავატარებდი იმ დამეს. მაგრამ იმდენათ ჩემს თავზე არ ვფიქრობდი, რამდენადაც მამასა და ძმებზე, რომელთა შესახებ არაფერი არ ვიცოდი.

მეორე დღეს დილით რკინის ბორკილები მოიტანეს და ფეხებსა და ცალ ხელზე დამადვეს, ისე რომ მხოლოდ მარცხენა ხელი დამრჩა თავისუფალი. ამის 10. „მნათობი“, № 8.

შემდეგ მოვიდენ მეფის მიერ გამოგზავნილი თავადიშვილები და ხან კლუკითა და ხან მუქართ ხელახლა ხელწერილი მომთხოვეს; მაგრამ ვერაფერი მიიღეს და ისევ მეფესთან დაბრუნდენ; მას ებრძანა, აქ მომიყვანეთო; ჭურჭელ-ქმს-ნეს და წამიყვანეს; გზაზე შემოსხენებული ახლადმოვლენილი მისაბრძენელს შემხვდა, მას ქუჩა-ქუჩა ატარებდენ და გამვლელ-გამომვლელ კეთილშობილთ აიძულებდენ დაესაჩუქრებიათ. მინდოდა თვალი მომეკრა, ვინაიდან არასოდეს წინათ არ მენახა და ვერ ვიცნობდი, მაგრამ გარშემორტყმული იყო ხალხით და ვერ დავინახე.

ამგვარად მიმიყვანეს მეფესთან, იქვე რკინის მარწუხები და მავთულები მოზიდეს ჩემს დასაშინებლად, ხოლო მე მათ შუა დამაყენეს. ამ სამარცხვინო სანახაობის დანახვაზე მრავალი სეფე-ქალი ატირდა ჩემი სიბრალულით; როცა მეფემ მის წინაშე დამდგარი დამინახა, თვითონაც თავისი ადგილიდან წამოდგა, შემზარავი სახით მომიახლოვდა და საშინელი ხმით დამიყვირა: — მამაშენსა და თქვენს აზნაურებს ჩემი მოსპობა უნდოდათ, შენ კი არ გასურს ეს აღიარო! მე კუპასუხე, რაც ვიცოდი ყოველივე გაცნობეთ, ხოლო რაც არ ვიცი, რა უნდა ვაღიარო მეთქი. ამ პასუხით გააფთრებულმა მან ბრძანა გავეშოშვლებიე, ხელში მავთული აიღო, სხვებსაც თითო მავთული მისცა და დამიწყო ტიტველ ტანზე ცემა. თუმცა ჩემი სხეული არ იყო შეჩვეული ასეთ მოპყრობას, მაგრამ რადგან თვით მეფის ხელები დაბერენ, არც ტკივილი უნდა მეგრძნო და არც ცრემლები დამეღვრა. შევებდე და მოვახსენე, თავს ამაოდ იწუხებთ, ჩემი ვალდებულებაა დავემორჩილოთ, მაგრამ თქმით ვერაფერს გეტყვით მეთქი. ამის გაგონებაზე მეფე კიდევ უფრო გაწყრა, მავთული გადააგდო და მარწუხი აიღო, რათა ჩემი სხეული დაეწყლულებია. როცა ეს მეფისთვის შეუფერებელი ქცევა დაეინახე, შევევედრე: მეც შემიბრალეთ და თქვენ თავსაც ეციოთ პატივი, სრულიადაც ამდენი ტანჯვა არაა საჭირო სიმათლის გასარცხველად მეთქი; თქვენს ბიძას წამიყენეთ პირისპირ, ყველაფერი გამოამკლანდლება თუ ის აღიარებს, რომ ჩვენ ერთმანეთისთვის რაიმე გვიოტქვამს ჩვენი ოჯახის ბოროტ განზრახვაზე თქვენს წინააღმდეგ მეთქი.

ამ სიტყვების გაგონებისთანავე შერცხვა, მარწუხი გაადაგდო და თავის უფროს ვაჟს გიორგის¹ უბრძანა, თავად პატასთან წაიყვანე და ორივეს ერთად გამოჰკითხე, რა ლაპარაკი ჰქონდათ ერთმანეთში ჩემი მოკვლის შესახებო. ამრიგათ გამგზავნეს პატასთან, მაგრამ გიორგი ბატონიშვილი არ გამოჰყვა, რადგან ამ საქმეში ჩარევა არ სურდა; ამიტომ იგივე თავადიშვილები გამყენენ. როგორც კი პატასთან შემიყვანეს, არავის ლაპარაკი არ დავაცალე, მაშინვე ვკითხე, როდის იყო რომ ან თქვენ ჩვენთან, ან ჩვენ თქვენთან მეფის მკვლელობაზე გვეოტქვას რამე მეთქი. მან მიპასუხა, ერთი ღმერთია მოწამე, რომ არც თქვენ, არც მე არაფერი გვიოტქვამს მის მკვლელობაზეო. თუ ეს მდომებოდა, ხშირად მქონდა ამის შემთხვევა, როცა ღამე ერთად ვაგვიოთეგია კარავშიო. მაგრამ ასეთი აზრი თავში არ მომსვლია, არც თქვენ არაფერი გვიოტქვამთ ამის

¹ ეს გიორგი მუდამ ეუბნებოდა თავის მამას, ღმერთის და კაცის კანონი დაარღვეო და უსამართლოდ იტყვი, ამიტომ ყოველთვის უნდა გეშინოდეს, ხოლო შენი სიკვდილის შემდეგ არა თუ ტახტი არ შეგვრჩება, შეიძლება თავშესაფარიც ვერ ვიპოვნოთო. ეს ბატონიშვილი ბევრს სცდილობდა, რომ ჩემთვის ხელი არ ეხლოთ, მაგრამ მისი მამა მას არა თუ არ უჯერებს, სიძულვილითაც ეპყრობა მისი სათნო ხასიათისთვის.

შგავესი, გარდა იმისა, რომ თქვენი მამა ამბობდა, თუ გავჯანსაღდი, შურს/ვიძიებ შურს/რა ცხყოფისთვის, რომელიც მან მომაყენაო. ამაზე ჩემმა კრანძლებელმა თავადიშვილებმა უთხრეს: ეს არაა სწორი, გუშინ სულ სხეფს ამბობდით; თავადმა პაატამ უბასუხა: გუშინაც და ყოველთვის ამას ვიმეორებდი, ხოლო თუ ცოტა რამ ვალიარე, მხოლოდ იმიტომ რომ ორი დღე და დამეა მტანჯავთო.

ამ საუბრის შემდეგ ხელახლა წინანდელ ბინაზე წამიყვანეს და მცველები მომიყენეს; კითხვით კი არაფერს მეკითხებოდენ; მეფეს მოახსენეს, ვერაფერი აღმოვეჩინეთ ისეთი, რომ ამილახერების სიკვდილით დასჯა ვაამართლოსო. პატიმრობაში ორი კვირა ვავატარე, ამ ხნის განმავლობაში დახოცეს მეფის ბიძა და ბიძაშვილი, ხოლო თავადი თავთაქიშვილი, ოთხმოცი წლის მოხუცი, რომელმაც სთქვა, მივივრს, როგორ დაივიწყეს ქართველებმა თავიანთი უფლება და პატივმოყვარეობა და დღემდე ამ გამეფებულ ავაზაკს არ აძევენბერო, დასწვეს; ამ უკანასკნელის ვაეს ხელი მოსჭრეს და თვალები დასთხარეს; მოჰკლეს აგრეთვე ერთი ჩვენი აზნაური, რომელმაც პირველად ჩვენება მისცა მათი მოთხოვნისამებრ, ხოლო შემდეგ აღიარა, უსამართლოდ ვილაპარაკე ძალდატანების გამოო. ამავე დროს მამაჩემი, როგორც წარჩინებული პირი, ქართული ადათის მიხედვით სასახლეში იმყოფებოდა საპატიო პატიმრად, მაგრამ მე არ ვიცოდი რა მოუვიდა მას; მხოლოდ ყოველთვის მარწმუნებდენ, ცოცხალიაო.

როცა ვისი დახოცვაც სურდათ, დახოცეს, მღვდელი მომიგზავნეს აღსარების სათქმელად: მარწმუნებდენ უნც მოგკლავნო. უნდოდათ ამ გზით მაინც გამოვტეხილიყავი, მაგრამ არაფერი ვიცოდი, რაში უნდა გამოვტეხილიყავი. ამის შემდეგ, მეფის ბრძანებით, ერთი ვაჟრის ბინაზე გადამიყვანეს, სადაც ჩქარა ეჭიმი შემოვიდა დიდი სამართებლით აღჭურვილი: მე კიდევ არ მესმოდა რას მიპირებდენ. გამომიქბადეს, მარცხენა ფეხზე დიდი ძარღვი უნდა გადაგიქრათ და ამასთანვე სახეც უნდა დაგიმაზინჯოთო. ტალანში დამსვეს და ყოველივე დაპირებული შემისრულეს. ჩემი მასპინძელი ვაჟარი ატირებულიყო და იმ თავადებისთვის ეთხოვა, ჩემს სახლში ნუ დაღვრით ამ ქაბუკის სისხლსო; ხოლო ამათ ებასუხათ, ყოველივე ვათავებუღია, ახლა რაღას გვთხოვო; ჩემს მასპინძელს ვერაფერი გავეგო, რადგან მე დაყვირებაც ვერ მოვასწარი, გული წამივიდა. ჩემთან ერთად ერთს ჩემ თანმხლებ თავადიშვილსაც წასელოდა გული, სხვებიც თურმე გულისტყვივლით ამბობდნენ, ასე წვალებას ისევ ის სჯობდა, მოგვეკლაო. ამ ტანჯვის დროს ხელები შეკრული მქონდა, ვათავების შემდეგ შემიხსნეს, მხოლოდ პირი შარფით შემიხვიეს, ხოლო ფეხი წინდით. ყველას ეგონა, რომ მოვეკვდებოდი, ხოლო თუ ვიცოცხლებდი, სიარულს ვეღარ შევძლებდი. როცა ეს მტარვალობა დასრულდა, ჩემთვის საგანგებოდ განმზადებულ ლოჯინში ჩამაწვინეს და მეფესთან წავიდენ მოსახსენებლად.

რამდენიმე საათის განმავლობაში თითქოს უგრძობლად ვეგდებ, ჩემს საწოლთან ვაჟრის ცოლი იჯდა და რაღაცას მეკითხებოდა, მაგრამ თვალმდებულებული ვიყავი და არაფერს ვბასუხებდი, იმიტომ კი არა, რომ გულწასული ვყოფილიყავი, არამედ იმიტომ, რომ ეს ქვეყანა ჩემთვის საზარელი გახდა. ცოტა ხნის შემდეგ ჩვენი სახლიდან, რომელიც ტფილისში გვქონდა, ორმა ახალგაზრდა ქალმა მოირბინა ტირილით, მე ჩემი მღვმარეობა დამავიწყდა და მათ მამისა და ძმების ამბავის გამოკითხვა დაეუწყე. მითხრეს, ისინი ყველანი ცოცხლები არიანო. ამის შემდეგ სამი კაცი მოვიდა, მათ შორის ჩემი აღმზრდელი,

მხოლოდ ისინი დაეტოვებიათ მამაჩემისთვის სამსახურის გასაწყველად; იმათაც დამიდანტურეს მამაშენი ცოცხალიაო, შემდეგ მწარედ იტირეს და მამაჩემთან წავიდენ ამბავის საუწყებლად.

ბოლოს მწარე კვიტინით ჩემთან მოიბრინა ჩემმა იოანემ, რომელსაც ცოცხალი ვა გამიშვითო და გამოეშვათ, ვინიდან მას ისე სასტიკად არ დარაჯობდენ. მაშინ უკვე ყოველივე მოთაგებული იყო და ჩენი სამკვიდროცა და ციხეებიც მათს ხელში იყო: იმ ღამეს, როცა ჩენ თავს დაგვესხენ, საამილახვროში ჯარი გაგზავნეს და ყოველივეს დაეუფლენ; ჩემი ძმა ჩემთან დარჩა და მის ხელეებს ისე შევეჩვიე, რომ მის ვარდა არავის შეეძლო ჩემი ჭრილობების შეხვევა; ექიმს კი ჩემთან არ უშვებდენ. პირველ დღეს სიკვდილის პირას ვიყავი და მართლაც ჩემი ჭრილობები სასიკვდილო იყო. მაგრამ ღმერთმა ცოცხალი, ან უკეთ ვთქვათ, ცოცხალ-მკვდარი დამტოვა.

მეორე დღეს ერეკლე მეფემ ერთი კაპუტინელი პატერი გამომიგზავნა, რომელიც დახელოვნებული იყო ექიმობაში. მაგრამ გამომიგზავნა არა ჩემს მოსარჩენად, არამედ იმის გასაგებად, კარგად მქონდა გადაჭრილი ფეხის ძარღვი თუ არა. ამ პატერმა ფეხი გამისინჯა, ძარღვების მდგომარეობა შეამოწმა და მეფეს შეატყობინა, არავითარი იმედი არ არის, რომ იცოცხლოს, ვინიდან ფეხებში არც ერთი ძარღვი არ დაუტოვებიათ ვადაუჭრელიო. და დაამშვიდა, მეფის მკაცრი გული, რომელიც ღვთის ხელში უნდა იყოს, მაშინ კი არ ვიცო, ვის ხელში იყო. ამრიგად მე უმკურნალოდ დამტოვეს.

ამის შემდეგ ერთმა ჩენმა მსახურმა, სახელად თამაზმა, გამონახა ვიღაც დედაბერი, რომელიც საოცრად ჰკურნავდა უბრალო წამლებით; ორმოცი დღის განმავლობაში ისე გამაჯანსაღა, რომ ფეხზე დადგომა შეეძლო; მაგრამ ეს წამლობა ფარულად ხდებოდა ჩემი მეგობრების ოჯახში, სადაც დიდი მზრუნველობით შეპყრობდენ. ნახევარი წლის შემდეგ ირაკლიმ ვაიგო ჩემი გამომრთელების ამბავი, ჩემი მასპინძელი მიიწვია და ჰკითხა, მართლა დადის თუ არაო? მას თავდაპირველად არ უნდოდა გამოტყუილიყო, მაგრამ დაშინდა და უთხრა, დადის ისევე, როგორც წინათ დადობოდაო. მეფეს ეს ამბავი დიდად ეწყინა. მაგრამ მტარვალობასაც საზღვარი აქვს და ის კაცი შინ გამოისტუმრა უვნებლად.

არ გასულა დიდი ხანი და მე და ჩემი ძმები მამაჩემთან მიგვიყვანეს, მცველები მოგვიყენეს და ხუთი წელიწადი პატიმრობაში გავატარებინეს. ამ ხნის განმავლობაში ბევრი მწუხარება განვიცადეთ. აქ ზედმეტად მიმანია ყოველივეს გახსენება. ხუთი წლის შემდეგ მე შემთხვევა მომეცა განვთავისუფლებულიყავი ამ ტყვეობისგან; ქალაქებში შავი ჭირი გაჩნდა და ვისაც შეეძლო სოფლად გაიხიზნა. ჩვენ კი ტფილისში დაგვტოვეს, ვინძლო ჭირმა დახოცოსო, მაგრამ ღმერთმა გვიხსნა და ყველანი გადავრჩით.

ერთ დღეს მე და ჩემი ძმა იოანე ეფისკოპოსთან ვიყავით სტუმრად, ჩენი ბინის მახლობლად, და ვსაუბრობდით, რომ მოულოდნელად დიდი სროლის ხმა შემოგვესმა. ჩენმა მასპინძელმა მსახური გაგზავნა ამბის გასაგებად. როცა მსახური დაბრუნდა, გვიამბო, თქვენი დამბეზლებელი ახლად მოვლენილი ევანგელისტის სახლისთვის ცეცხლი წაუკიდათ, მთელი ქალაქის მცხოვრებთ იქ მოუყრიათ თავი და თოფის სროლა აუტეხნიათო. საქმე ისაა, რომ შავი ჭირი პირველად იმ სახლში გაჩენილიყო, ქართველებს კი საუკეთესო ღონისძიებად ამ

სენის გავრცელების წინააღმდეგ ცეცხლის წაყიდება და თოფის სროლა მიანი-
ნიათ. ამ სიტყვების გავონებისთანავე ეფისკოპოსმა ხელები აღაპყრო და მად-
ლობა შესწირა ზეციერ მსაჯულს.

როცა გავიგეთ, რომ წმინდა ევანგელისტს ასეთი არაჩვეულებრივი ამბავი
შეემთხვებოდა, დიდად გავოცდით და ვთქვით, ნუ თუ ღვთის აღამიანებსაც ემარ-
თებათ ასეთი უბედურება თქო. შემდეგ გვიამბეს, რომ იგი ქალაქიდან გააძევეს
და მინდორში დაილტვა მთელი თავისი ოჯახითო. შემდეგ იმასაც ამბობდნენ,
რომ მიწამ არ მიიღო მისი განუხრწნელი გვამი, სანამ თავი არ მოსჭრეს და
პატოსან ადგილს არ დასდესო; ესეც გასაკვირლად გვეჩვენა, რომ ასეთი უდი-
ერი ხმა ვრცელდებოდა ესოდენ სახელოვან კაცზე.

რადგან მთელ ქალაქს შავი ჭირი მოედო და ყველანი გაიხიზნენ, ჩემს ძმას
იოანეს წინადადება მიეცეო, ჩვენც გავიღებთ მეთქი. მაგრამ მამას არაფერი გა-
ეუშვილეთ, რადგან ვიცოდით, არ გავვიშვებდა. დაუფარავად მივედიო ქალაქის
კარიბჭესთან, სადაც წინააღმდეგობა ვერ გავვიწიეს და გავვიშვეს; მაგრამ მა-
შინვე ქალაქის მოურავს შეატყობინეს. მას მტკიცედ ჰქონდა ნაბრძანები ჩვენი
ოჯახის წევრი არავინ გაეშვა ქალაქიდან, ეს ბრძანება განსაკუთრებით მე და
მამაჩემს შეგვებებოდა; რაც შეეხება ჩემს ძმას, მას ისე მკაცრად არ ეპყრო-
ბოდნენ, და ჩვენი დარბევის შემდეგ იგი ერთხელ უკვე იყო იმერეთში. მოუ-
რავმა მღვეფარი გამოგვიყენა და უკან დაგვებრუნა. დაბრუნებისთანავე მამაჩემ-
თან მოვედიო, მაგრამ მას არაფერი გაუგია ამ ამბის შესახებ.

მეორე დღეს ჩემი ძმა იოანე ხელახლა გავემგზავრა; მას ცხენიც ჰყავდა და
შეიარაღებულად იყო და არც აკრძალული ჰქონდა ქალაქიდან გასვლა. მე მას
ვუთხარი, როგორც კი ტფილისს თავს დაველწევი, დაუყოვნებლივ უცხო ქვეყნებ-
ში გადავიხიზნები, რათა ვინმე მაინც გადაჩრეს იმ ბოროტ აღამიანებს, რო-
მელნიც ყოველთვის ჩვენს ამოგდებას ფიქრობენ მეთქი.

თვით ერეკლემ ჩვენი დარბევის შემდეგ ერთხელ ორი კარისკაცი გამოგ-
ვიგზავნა, მამაჩემს შემოუთვალა: ჩვენს შორის ხიდი ჩატყდა, შეუძლებელია
მისი ხელახლა გადგება; თუნდაც ჩვენ მოხუცნი შევრიგდეთ კიდევო, ჩვენი შვა-
რები ერთმანეთის წინააღმდეგ შურს იძიებენო; ამიტომ გირჩევთ, რომელიმე
უცხო ქვეყანაში გადავიხიზნოთ ჩემს ხარჯზეო.

მამაჩემი კარგად იცნობდა მის ორპირობას, დარწმუნებული იყო რაღაც
მიზეზს ეძებს ჩემს საბოლოოდ დასაღუბავადო და მოციქულებს უპასუხა, თუ
არჩევის უფლება შეძლევია, მე არსად არ მსურს ცხოვრება ჩემი სამშობლოს გა-
რეთ, ხოლო თუ ძალით მაგდებს, სადაც მას სურს, იქ წავალო. მაგრამ სწორეთ
მისი წინადადება ამტკიცებს, რომ იგი თვითმპყრობელი არაა თავის სამეფოში
და რამდენიმედ შეზღუდულია როგორც მსაჯულიც, ვინაიდან მისჯილი კაცისა
არ უნდა ეშინოდეს, თუ იგი კანონიერადაა გასამართლებულიო.

ამ პასუხის მიღების შემდეგ ირაკლიმ ხელახლა შემოუთვალა, რაკი არ მი-
დისარ, ჩემი ბრალი არ იყოს, თუ ვინმემ მოგკლა არევედარების დროს, როცა
სპარსეთიდან რაიმე მიზეზის გამო ჯარი შემოდისო (მეფე ერეკლეს ყოველივე
საფრთხე ელის სპარსეთიდან). ამის საპასუხოდ მამამ შეუთვალა, ჩვენი ერთიან
მე არავითარ საფრთხეს არ ველი, აქ თქვენს მეტს ჩემთან არავის არავითარი
საქმე არა აქვს, რაც შეეხება სპარსელებს, ახალი ამბავი არაა, რომ ისინი ხარკს
ახოულობენ თავიანთი კანონებისა და აღათის ძალითო.

ჩემი ძმის იოანეს წასვლის შემდეგ მეც ეიპოვე შემთხვევა ტფილისიდან გავსულიყავი, ისე რომ არც მამაჩემისთვის მითქვამს, არც ჩემი უფროსი ძმისა-გიორგისთვის, რომელნიც წინათ არ მირჩევდენ წასვლას, რადგან ამჟამად არ ქონდათ, რომ ცოცხალი ვადავრჩებოდი; ორმაგი საფრთხე მელაპარაკებოდა, რადგან ცოცხლების მხრით, რომელნიც მუდამ თარეშობდენ გზაზე, ხოლო მეორეც ქართველების მხრით, რომელთაც ჩემი დალუპვა შეეძლოთ ირაკლის საამებლად. მაგრამ ამ ხიფათის მიუხედავად მაინც გადავწყვიტე ტფილისიდან გავსულიყავი და ჩემი განზრახვა გავუღწე მხოლოდ ერთ ახალგაზრდა აზნაურს, სახელდობენ იამინეს, რომელიც იმჟამად მამაჩემს ემსახურებოდა. მივეცი ჩემი ნაბადი, ორი პური და ყველის ნაჭერი, რაცა მთელ ჩემს საგზალს შეადგენდა და ვუბრძანე, ქალაქს გარეთ დამიკადე ადვილად დასანახავ ადგილას მეთქი. მწუხრის ზარები დარგვეს, როცა ქალაქის კარიბჭესთან მივედი. მცველებს აზრათაც არ მოსვლიათ, რომ ასე გვიან შორ გზას გავუღებოდი. ლაპარაკი ჩამოვაგდე შევ ჭირზე, რომელიც ქალაქში მძვინვარებდა. — ჩვენი ცოდვების დასასჯელად ესეც ცოტააო, მიპასუხეს. სხვათა შორის ვიკითხე, კიდევ მუშაობს თუ არა ქურქლეულობის ჭარხანა, რომელიც ქალაქს გარეთაა, ცოტა რამ მინდა ვიყიდო მეთქი. მიპასუხეს, იქ მუშაობა არ შეწყვეტილა, ყველაფერის შოვნა შეიძლებაო. ამის შემდეგ ქარხნისკენ გავსწიე, მაგრამ იქვე ბენიამინესკენ გადავუხვიე, რომელიც შორიახლო მიცილიდა; ნაბადი, პურები და საგზაო ფეხსაცმელი გამოვართვი, პურები დავჭერი და ჯიბეში ჩავიდე, ბენიამინეს გამოვეთხოვე ტირილით და ვთხოვე, მამაჩემი არ მიატოვო მეთქი. იგი ქალაქში შებრუნდა, მე კი ჩემს გზას გავუღდექი. ცოტა ხნის შემდეგ მარცხნივ გადავუხვიე, რათა დაბნელებამდე მთას ამოვფარებოდი და არაეის შევეშინე: შავი ჭირის შიშით ქალაქიდან გახიზნული მცხოვრებლები ახლო-მახლო ცხოვრობდენ კარვებში. როცა მახლობელი გორაკი გადავიარე, ვილაც კაცი დავინახე, პირუტყვს მწყყდდა. მიცნო, ვინც ვიყავი, დამიწყო გამოკითხვა, რად გაისარჯე და აქ რათ მოხველიო. მე ვუპასუხე, ქალაქში შავი ჭირი მძვინვარებს, პური გაძვირდა, ხოლო რადგან ჩვენ, როგორც იცი, მოსამსახურე ცოტა დავგრჩა, იძულებული ვაგზბდით ვამოვსულიყავი ქალაქიდან, აქ ჩემს მსახურს უნდა დავუცადო, მას წისქვილზე პური მიაქვს, შეშინია არავინ წაართვას მეთქი. ჩემმა მოსაუბრემ ცრემლები ვერ შეიკაფა, თავისი უბედურება გაასხენდა; ცოლ-შვილი დაზოცდა შავი ჭირით, აღარაფერი აღარ შერჩენოდა გარდა პირუტყვისა და თავის დღეებს ამ მინდორში ატარებდა უტოლამხანაგოდ.

ამ ცხარე ცრემლებით მტირალმა და საბრალო შესახედობის ადამიანმა, რომელიც ჩემი ამხანაგი იყო უბედურებაში, მეც გული ამიჩუყა და მეც ტირილით გამოვეთხოვე მას. თუმცა გზაზე ბევრი ადამიანი შემხვდა, მაგრამ არავის ცნობა არ შეიძლებოდა წყვილადის გამო; ყველა სახიფათო ადგილი გავიარე, ვფიქრობდი ამ დამით აღარავინ შემაჩერებს მეთქი. მაგრამ, როცა კარგა მანძილი გავლიე, ერთ დიდ მინდორში გავედი, რომელსაც ახლად ამოსული მთვარე ისე ანათებდა, რომ შორიდან შეიძლებოდა ადამიანის გარჩევა. აქ გორაკიდან შემამჩნიეს გუშაგებმა, რომელნიც, როგორც ეტყობოდა, იმისთვის იყვნენ დაყენებული, რომ ქალაქიდან არავინ გაეშვათ. დამიძახეს, ვინ მოდიხო. შემდეგ იქიდან ძირს დაეშვენ, თან თათბირობდენ, დავიჭიროთ თუ ჯერ გამოვარკვიოთ ვინ არისო. მაგრამ ვერ მომიახლოვდენ შავი ჭირის შიშით, რადგან ხედავდენ

ტფილისიდან მოვდიოდი. შორიდან ვერ მიცნეს; რა გვარი ხარო, შეითხრეს, გვარი დავეუშალე, ვუთხარი მოქალაქე ვარ, ტფილისიდან შევკირს გამოვექეცი, ზემო ქართლში მივდივარ მეთქი. დამიჯერეს, მხოლოდ გამაფრთხილეს, გზაზე ლეკები დათარეშობენ, მათ იშვიათად გადაურჩება ვინმე, ან მოგკლავენ, ან ტყვედ წაგიყვანენო; თუ მათ გადაურჩი, ზემო ქართლში სახლში არავინ შეგიშვებს, იქაც ეშინიათ გამომდები სენისო. მე გავიფიქრე, ოღონდ თქვენ გადაგიჩებოდე, სხვისი არავისი მეშინია, თქვენ ჩემთვის ლეკებზე უარესი ხართ მეთქი. მათ კი ვუპასუხე:—ვიცი, ყოველ მხრივ საფრთხე მომელის, მაგრამ უკან ვერ დავიხევ, ვინმელო ღმერთმა ინებოს, გზა უენებლად გავიარო და ვინმემ შინ შემომშვას მეთქი. ამ ზერხით ის გუშაგები ისე მოვატყუე, რომ თვითვე დამარიგეს, ღამით იარე ჩქარის ნაბიჯით, ხოლო ღღისით დაიმაღე, რათა ლეკებმა არ შეგამჩნიონო. მადლობა ვუთხარი და გავშორდი, მაგრამ რამდენიც არ ვეცადე მათი დარიგებისამებრ აჩქარებით მევლო, ვერ შევძელი: ფეხების სისუსტის გამო ცუდი მოსიარულე ვიყავი და არც გამოცდილება მქონდა, რადგან არასოდეს ამოდენა გზა ფეხით არ გამივლია; ამას გარდა ქარი ამოვარდა და პირდაპირ სახეში მცემდა. საშინლად მომწყურდა, მაგრამ ვერსად ახლომახლო წყალი ვერ ვიშოვე. მთელი მინდორი გავიარე და მდინარე მტკვრის ნაპირს მივადექი, მაგრამ ქვიანი და მალალი ნაპირები დიდი ხეებით იყო დაბურული და წყლის ამოდება ძნელი იყო. ცოტა ზევით შევუხვიე, ბილიკი აღმოვაჩინე, მდინარის პირას დავეშვი და წყლის დაღევა დავაპირე, რომ მარცხნივ ზის ქვეშ ადამიანი დაეინახე, რომელსაც თითქო ეძინა. გადავწყვიტე უსათუოდ ლეკია მეთქი; ჩვენები ვერ ბედავენ ასეთ ადგილას ღამის გათევას. პირველი ჩემი აზრი გაქცევა იყო, რადგან არავითარი იარაღი არ მქონდა გარდა ჯოხისა და მასთან შეხმა არ შემეძლო. უკან-უკან წამოველი ზურგით, თვალი არ მომიშორებია, სანამ დიდ გზაზე არ გამოვედი. იგი არ განძრეულა, ალბათ მართლაც ლეკი იყო მძიმედ დაჭრილი. ლეკებს ჩვეულებად აქვთ, რომ თავიანთ დაჭრილ ამხანაგებს მდინარის პირას სტოვებენ სასმელ-საქმელით: თუ გამომრთელდა, თავის ამხანაგებს მოსძებნის დანიშნულ ადგილს, ხოლო თუ მოკვდა, მხეცებისა და ფრინველების ლუკმა ვახდებდა. დიდი გზაზე კარგა მოზრდილი მანძილი გავიარე, მეორე ბილიკი აღმოვაჩინე მდინარისკენ მიშავალი, ნაპირისკენ დავეშვი, წყალი დავლიე და ცოტათი დავისვენე. იმ ღამითვე მივალწიე მცხეთის მონასტერს, ოთხი მილის მანძილზე ტფილისიდან. ამ მონასტერში საქართველოს პატრიარქი ცხოვრობს.

მონასტრის პირდაპირ მდინარე მტკვარზე ხიდი იყო გადებული, თუ ამ ხიდზე გავიდოდი, მოკლე გზით მივიდოდი იმ სოფელში, სადაც ჩემი ოჯახი და ჩემი პატარა დები და ძმები ცხოვრობდნენ; მაგრამ მცველების შიშით არ შემეძლო ხიდზე გამეელო. ამიტომ გვერდი ავუარე, გზიდან გადავუხვიე და ბუჩქბუჩქში ჩავწექი, რადგან უკვე დილის ცისკარი ახლოვდებოდა; მაგრამ როცა გამომეღვიძა, შევამჩნიე, რომ გზის პირას ვიწექი და ყოველ გამვლელ-გამომვლელს შეეძლო ჩემი დანახვა.

მზე უხვად ანათებდა. წამოვდექი და დავიწყე ადგილის ძებნა, სადაც შემეძლო დაღამებამდე დავმალულიყავი; მაგრამ სამალაის ძებნაში მთელი დღე ვიარე და უკვე შინდებოდა, როცა სოფელს გომს მივალწიე; შიგ არ შევედი, მხოლოდ ყანაში ჩავცუცქდი და ცოტაოდენი დანაყრების შემდეგ ჩავიძინე. გათენებისას იმ სოფელს მივუახლოვდი და რუხე პირი გავიგრილე ანკარა

წყლით. ივლისი იღვა, უცხელესი თვე, როცა საქართველოში სიცხე 42 გრადუსს აღწევს.

როცა კარგად გათენდა, ხელახლა გზას დაეადექი, მაგრამ შერეოდან ერთმა კაცმა დამინახა; ყანას რწყავდა. — ვინ ხარ, საიდან მოდიხარო, დამეჩვენე, ეცხესუხე, ტფილისიდან მოვდივარ მეთქი. დიდად გაუკვირდა, როგორ ბედავ, რომ ჭირიანი ქალაქიდან მოდიხარ და ჩვენს სოფელს ვევერდს არ უქტევო; ფხეს აუჩქარე, თორემ მცხოვრებლები გაიგებენ, გამოცვივდებიან და თოფის სროლას ავიტებნო. მე დავეუძახე, თუნდაც ბევრი მებატოვოთ, სოფელში მაინც არ შემოვალ და ამ გზაზე სიარულს კი ვერაფერს ამიკრძალავს მეთქი.

მივედი სოფელ მეტეხში, სადაც საპატრიარქო აზნაურები ცხოვრობენ, მათ შორის ჩემი მეგობარი სოლომონი, რომლის იმედი მქონდა, ცხენს მათხოვებს და ჩვენთა სოფლის სახლამდე მიმაცილებს მეთქი. მაგრამ შორიდანვე დავინახე, რომ მეტეხელებს ორმოცამდე ურეში ბარგი-ბარხანით დაეტვირთათ და მეზობელი სოფლისკენ მიდიოდნენ. ეს რას ნიშნავს მეთქი, კეთილ ვილაც მწყემსს — აქაც ჭირი გაჩნდა და იხიზნებოდა.

რადგან არ მინდოდა ზემოხსენებულ აზნაურს გზაზე შეგვედროდი, გადავეხვიე, მოლში ჩავწყეტი და ლაპარაკი დაეუწყე მწყემსებს, რომელთაც არ შეეძლოთ ჩემი ცნობა. ურემების გატარების შემდეგ წამოვდექი და მახლობელ სოფელში მივედი, რომელიც წინათ ჩვენ გვეკუთვნოდა. მაგრამ როგორც კი იქაურმა მცხოვრებლებმა მეტეხის მხრიდან მიმავალი დამინახეს, საშინელი ღრიან-ცელი ასტეხეს, და ჩემსკენ გამოიჭყენ. მე გზიდან გადავეხვიე და სოფელს გავშორდი. ჩემს გამოდევნებას თავი დაანებეს, მაგრამ თოფის სროლა ამიტეხეს, ცინაიდან შავი ჭირით დაავადებული მეტეხის მცხოვრები ვეგონე. სოფლის შორებით ერთი დიდი არხის ნაპირას დავეჯექი და ფიქრებში წავედი: — რა ცვალებადია წუთისოფელი, როგორ ბეჩავ მდგომარეობაში ვიმყოფები! გამახსენდა ბავშვობა, როცა ამ სოფელში გამივლია დედამამასთან ერთად. რა სიხარულით გვხვდებოდნენ მაშინ იქაური მცხოვრებლები, როგორ სცდილობდნენ ჩვენთვის ესამოყენებიათ, როგორ ეჯიბრებოდნენ ერთმანეთს თავაზიანობაში! ჩვენც არ ვტოვებდით მათ დაუჯილდოვებლად. ახლა კი როგორ შემხედნენ? მაგრამ მე მაინც თავი გავიმხნევე, გულში კიდევ ხსენის იმედი ღვივოდა.

ცოტაოდენი დასვენების შემდეგ შევეცადე როგორმე არხზე გადაესულიყავი. მისი სიგანე საყენს უდრიდა, სიღრმე ორსა; მაგრამ წყალი შიგ მხოლოდ ბუხლამდე აღწევდა. ჩავცოცდი, გადავტოპე, მაგრამ რადგან მეორე ნაპირას ატოტება გამიჭირდა, ჯოხით საფეხურები გავიკეთე და ისე ავედი. მთელი დღე დიდ გზაზე ვიარე, აღარ გამახსენებია პირველი ღამის გუშაგების დარჩება. გავიარე ერთი სოფლის მახლობლად, რომელიც წინათ ჩვენ გვეკუთვნოდა; მინდორში ერთი ბავშვი საქონელს სცავდა, როგორც კი დამინახა, გადაიხარხარა, ნელა იარე, არ წაიბოროძიკოვო. მეც მწარედ გამეციანა.

იმ საღამოს ქალაქ გორის მახლობელ სოფელში მივედი, იგი რიცხვით მეექვსე იყო მცხეთის მონასტრიდან. მინდოდა მტკვარში ვაგსულიყავი, ნაპირზე ჩამოვჯექი და ფხესაცმელის გახდა დაეიწყე. მეორე მხრიდან მდინარეს მხედარი მოადგა, რომელიც ქალაქიდან გამოსულიყო. თუმცა წყალი წელამდე აღწევდა, მაგრამ ტალღების სიჩქარის გამო ცხენს ძლიერ გაუჭირდა გამოცურვა. მაინც გადავწყვიტე წყალში შევსულიყავი, რომ უცებ მოვიხედე და ორი

დიდი ურემი დავინახე, ვიცანი, მეურმეები ჩვენი ნაყმეები იყენებ, ეთხოვე მეც დამსვით მეთქი. თავაზიანად ნება დამართეს. ერთი ურემი პურით იყო დატვირთული და შიგ ოთხი ხარი ება, მეორეზე დავეჯექი. შუა მდინარეს მდინარე-წივით, სწრაფმა და მძლავრმა ტალღებმა ჩვენი ურემები დაარღვეს და გავსტაცა. ჩემთან მჯდომარე ადამიანები ცურვით გამოუდგენ ურმის ბორბლებსა თუ სხვა ნაწილებს, ამავე დროს მამხნეებდნენ, ნუ გეშინია, ჩვენც შენთან ვართო. წყალმა რამდენჯერმე კინალამ წამაქცია, მაგრამ ბოლოს დიდი გაჭირვებით მეორე ნაპირზე გავედი, ფეხსაცმელი ჩავიცვი, მეურმეებს მადლობა ვუთხარი და გამოვემშვიდობე. ქალაქშიც შემიყვანდნენ, მაგრამ რადგან იქ მრავალი წარჩინებული პირი ცხოვრობდა, არ მინდოდა მათთან ერთად შევსულიყავი ურმით. გზაზე ერთი ამალღებული ადგილია, იქიდან მთელი ქალაქი გორს სიანს. გულისტკივილით ვუცქეროდი ამ ქალაქს, გამახსენდა ჩვენი წინანდელი იქ ყოფნა და დროს ტარება. მერე პირი ვიბრუნე, მინდოდა იმ ლამესვე ჩვენს სახლში მივსულიყავი, სადაც ჩემი უმცროსი დები და ძმები შეგულეობდნენ. ვორიდან ჩვენ სოფლამდე მხოლოდ სამი მილია, მაგრამ რადგან გზა კარგად არ ვიცოდი, დავიბენი ღამის წვედიდღში. ხელახლა ქალაქ გორისკენ გავბრუნდი, ერთი არხის პირას დავეჯექი, ცოტათი დავნაყრდი და დავიძინე.

გათენებისთანავე დიდ გზას დავადექი და, თუმცა ბევრი არასასიამოვნო ქართველი კაცი შემხვდა, მაგრამ უნებლად თავი დავაღწიე მათ კითხვებსა. ამრიგად ტფილისიდან ჩვენს სახლამდე გზას ოთხი დღე მოვანდომე; შინ ჩემი პატარა და-ძმანი დამხედნენ, ისინი მე არ მინახავს ჩვენი დარბევის შემდეგ. ახლა არ შემიძლია ავწერო, როგორ შეეცირეთ ერთმანეთს, ადამიანი სრულიად განძარცვეული უნდა ყოფილიყო გრძნობისგან, რომ ჩვენი უბადრუკი და სამარცხვინო მდგომარეობა დაენახა და ცრემლები არ დაეღვარა.

როცა ტირილს მოვრჩით, ჩემი უფროსი ძმის იოანეს ამბავი ვიკითხე, იგი ჩემზე აღრე გამოვიდა ტფილისიდან. მითხრეს, ზემო ქართლში წავიდა იქაურ აზნაურებს შორის ხორბლის შესაგროვებლად, რადგან მეფე არაერთარ ხარჯს არ გვაძლევს და მამულებიც ჩამოგვეერთვაო. მაშინვე მასთან წასვლა გადავწყვიტე: სიარულისგან საშინლად დაღლილი ვიყავი, ფეხებზე ფრჩხილები მომქვრა, სახეზე ქარისა და სიციხისგან კანი დამისქდა, მაგრამ რადგან არავინ მყავდა. რომ მისთვის ჩემი ტფილისიდან თავის დაღწევის და უცხოეთში გასამგზავრებლად მზადების ამბავი მეუწყებია, იმ ლამესვე გზას გავუდექი.

თან წავიყვანე ჩემი უმცროსი ძმა ნიკოლოზი და გორისკენ დავბრუნდი. მთელი ღამე ვიარეთ, ხოლო დილით მივედი ერთ ნათესავთან, რომელიც ამ ქალაქის მახლობლად ცხოვრობდა მიფარებულ ადგილას (სადაც ხშირად ლეკები მოდიან ზემოხსენებული ქალაქიდან ადამიანისა და პირუტყვის გასატაცებლად). მე აქ დაერჩი, ხოლო ჩემი ძმა ქალაქ ცხინვალში გავგზავნე ჩემი ძმის იოანეს მოსაძებნად და ჩემთან მოსაყვანად, მათს ლოდინში მთელი დღე და ღამე გავატარე.

მეორე დღეს ნაშუადღევს მოვიდა ჩემი ძმა იოანე, რომელიც დიდად გავვირგებული და გახარებული იყო, რომ მე თავი დავაღწიე ტფილისიდან. ერთმანეთს გადავეხვიეთ, შემდეგ ორივენი მის ცხენზე შევეჯექით და იმ სოფლისკენ გავემგზავრეთ, სადაც უმცროსი ძმა გველოდა ერთ აზნაურ, სახელად ბარამთან ერთად, რომელსაც კიდევ სხვა ცხენი მყავდა სანოვაგით. იქ ვივანშმეთ და

იმ დამსვე ამ სანოვავით ჩვენს სახლში დავბრუნდით. მაგრამ იქ დიდხანს არ დავრჩენილვართ, ზემო ქართლისკენვე წავედით ქალაქ ცხინვალში, რომელიც შორს არაა იმერეთის სამეფოდან. იმედი გვქონდა, რომ იქ დახმარებას მივიღებდით იმერეთის მეფის სოლომონისგან.

ცხინვალიდან ზემოხსენებული ბარამი ტფილისში გავგზავნეთ, რათა იქ ბენიამინე შეეცვალა მამაჩემისა და ჩემის ძმის სამსახურში. ამ უკანასკნელს ჩვენთან ერთად უნდოდა უცხო ქვეყანაში გაქცევა. იგი ტფილისიდან მოვიდა და გვიამბო, რომ როცა თურმე ჩემი გაპარვა გაიგეს, მდევარი გამომიყენეს და დამეწოლნენ კიდევ, თუ თვით ბენიამინეს არ შეეშალა. მამაჩემს ქალაქის მოურავისთვის შეეთვალა, ჩემი შვილი გაიქცა და რადგან მეშინია, რომ ლეკებმა არ მოაკლან ან არ დაიჭირონ, ვთხოვე უკან დააბრუნოთო. ქალაქის მოურავს მეფისგან ნაბრძანევი ჰქონდა მკაცრად დავეცავე და ამიტომ დიდი გულმოდგინება გამოვიჩინა და მაშინვე მდევრები გამოუყენებია, რათა უკან დაგებრუნებინეთ. მაშინ ბენიამინეს მათთვის გზაკვალის ასაბნეველ ეთქვა, ქალაქის მახლობელ ბაღებში ეძებეთ, იქ აპირებდა დამალვასო. შორს წასვლა ზედმეტიც არის და სახიფათოც მოთარეშე ლეკების გამოო. დაეჯერებიათ და მთელი ღამე ბაღებში ვეძებნეთ, მხოლოდ დილით დაბრუნებულყვენ უკან ხელცარიელნი. ამრიგად ვადავრჩი ბენიამინეს წყალობით.

ამასობაში ქართლში რაღაც საქმეების გამო მოვიდა იმერეთის მეფე, სოლომონი, ჩვენ მას ვეახელით და დახმარება ვთხოვეთ. გულმონწყალედ მიგვიღო და გვითხრა: მეფე ერეკლეს ორჯერ ვთხოვე თქვენთვის მამული დაებრუნებია, მან აღმითქვა, მაგრამ თავისი აღთქმა არ შეასრულა; ახლა თუ გნებავთ ჩემს სამეფოში გადავიყვანთ და, დროებით სოფლებს მოგვცემთ, ხოლო თუ ეს არ გსურთ, სადაც გინდათ, იქით გავისტუმრებთო. ამისთვის დიდი მადლობა შეგწირეთ და ვთხოვეთ, კეთილ ინებეთ და სპარსეთის იმპერიაში გავვიშვიო, რათა იქ დახმარება და მფარველობა მივიღოთ ერეკლე მეფის წინააღმდეგ-თქო. მართლა იმეამად სპარსეთში ნამდვილი ხელმწიფე კი არა, მხოლოდ მისი ვაჭილი იყო, მაგრამ ამზობდნენ, რომ იქ წინანდებურად ნამდვილი შაჰის არჩევას აპირებნო; ამიტომ ჩვენ იმედი მოგვეცა, რომ ჩვენი სამკვიდრო დაგვიბრუნდებოდა, ვინაიდან შაჰს შეუძლია არა მართო ჩვენი ქონება დაგვიბრუნოს, არამედ ჩვენი დამრბეველიც დატუქსოს ჩვენი უდანაშაულოდ შეურაცხყოფისთვის.

ამრიგად ჩვენ იმერეთის მეფესთან სოლომონთან ერთად იმერეთში ვადავედით, იქიდან მან ჩერქეზთ ბატონთან გავვისტუმრა, თან წერილიც გავგატანა; რომ რუსეთის საზღვრამდე გავეცილებინეთ. იქაც წერილები მისწერა მოზდოკის და ყიზლიარის კომენდანტებს, მათაც სთხოვა, თავისუფლად გაუშვიოთ რუსეთის იმპერიაშიო. ერთი სიტყვით, ჩვენ თავი დავალწიეთ ჩვენს ამწიოკებელს და სამმა ძმამ ორი მსახურითურთ ყველა ჩვენი საზღვრები გადავიარეთ უვნებლად.

მივალწიეთ ჩერქეზთ ბატონის სახლს, მაგრამ იგი შინ არ დაგვხვდა; გვითხრეს რუსეთის ქალაქს ყიზლარში წავიდა საჭირო საქმის გამოო. მაგრამ მისმა მუუღლემ კარგად მიგვიღო, სამი დღე და ღამე თავის სახლში გავგაჩერა, ხოლო შემდეგ მოზდოკისკენ გავვისტუმრა გამოცდილი გზის მაჩვენებლითურთ. მოზდოკის კომენდანტმაც კარგად მიგვიღო იმერეთის მეფის მოწერილობის წყალობით, შემდეგ მან ყიზლარში გავვისტუმრა.

ციზლარში მისელისთანავე ვინახულეთ ზემოხსენებული ჩერქეზთ ბატონი, რომელმაც აგრეთვე კარგად მიგვიღო იმავე იმერეთის მეფის წერილის წყალობით და ჩემს ძმას იოანეს სამი ცხენი მისცა მისთვისა და მსახურთათვის; გარდა ამისა გზის მაჩვენებელიც უშოვა დარუბანდამდე, ვინაიდან იოანე სპარსეთში აპირებდა წასვლას. ჩვენს შესახებ კი კომენდანტს სთხოვა, უწინებლად მიიყვანეთ ასტრახანამდით. ციზლარში თხუთმეტი დღე დავჩიით. ძნელი იყო ჩვენთვის ძმის გაშორება, ესოდენ დაშორებულ და სხვადასხვანაირ ქვეყნებში ცხოვრება, მაგრამ მეტის დაყოვნება აღარ შეიძლებოდა: ჩვენ ერთმანეთს გამოვეთხოვეთ, ჩემი ძმა სპარსეთისკენ წავიდა, ხოლო ჩვენ რუსეთისკენ. ბევრი ცრემლი დავგადვრევენა ჩვენმა უღმობელმა ფორტუნამ, რომელმაც ასე გავგვანტა. ხუთი დღის შემდეგ მოვედით ასტრახანში და ის იყო ვოლგაზე გადმოვიარეთ და გუბერნატორის სახლისკენ გავემართეთ, რომ შენ შეგეყარეთ. დიდად ბედნიერად უნდა ჩავთვალოთ ჩვენი თავი, რომ ასეთს ადამიანებს შეგვხვდით, რომელთაც ვტულთბილი დახმარება აღმოგვიჩინეთ, ჩვენი ისტორია მოისმინეთ და მონაწილეობას ლეზულობთ ჩვენს უბედურებაში.

ამრიგად, ჩემო კეთილისმყოფელნო, მე თქვენ გაამბეთ ჩემი უბედური თავდადასავალი, გავაცანით ჩემი ქვეყნის აღრინდელი და ახლანდელი ვითარება და გეტყვი, რომ თავს გავსწირავდი ჩემი სამშობლოსთვის, თუ იგი კეთილდღეობაში ყოფილიყო, მაგრამ ახლანდელი მისი მფლობელი, ჩვენი ირაკლ, მას არა თუ არ იცავს, პირიქით აწიოკებს. არ დარჩენილა თითქმის არც ერთი კეთილშობილი ადამიანი, რომელიც მისი ბოროტების მსხვერპლი არ გამხდარიყოს, გარდა მისი თანაგანმზრახველებისა, მაგრამ არც უკანასკნელთ წყალობს ხანგრძლივად: როგორც კი შეატყობს, რომ ისინი გამდიდრდენ მის მიერვე დაკანონებული მძარცველობის შემწეობით, მათაც არბევს და მათ აღგილას სხვებს ირჩევს თავისი ანგარებიანი სურვილების გასახორციელებლად. ასე ატარებს თავის მეფობას. ხოლო თავისი ქვეყანა ისეთს სიღატაკეში ჩააგდო, რომ უსახელოვანესი ერი უბეჩავეს მდგომარეობაში იმყოფება, საქართველოს სამეფო კი დღეს უბრალო სამთავროდაც კი ვერ ჩაითვლება, რასაც მთელი იქ დაბანაკებული რუსის ჯარი დაამოწმებს გენერალიდან დაწყებული ჯარისკაცამდე. სამწუხაროა მხოლოდ, რომ რუსებს ჩვენი ქვეყანა არ უნახავთ ამ მისი დამრბევლის გამეფებამდე: დიდ განსხვავებას აღმოაჩენდენ მის წინანდელ და დღევანდელ მდგომარეობას შორის და შეიბრალებდენ სახელოვან ერს, დამხობილს მისივე თანამემამულეების მიერ. მაგრამ ჩემი ახლანდელი ბეჩავე მდგომარეობის მიუხედავად თავის თავს ბედნიერად ვთვლი და ზენაარსს მადლობას ვწირავ, რომ ჩემი მტრისაგან მიხსნა და ისეთს სახელმწიფოში მომიყვანა, სადაც დედოფალი მეფობს, ვითარცა ნამდვილი დედა გულმოწყალე, მზრუნველი და მფარველი თავისი ქვეშევრდომების; ამ ბრძნული მმართველობის ქვეშ სახელმწიფო ჰყავის და მალღდება ნეტარ მშვიდობიანობაში, საზოგადოება დაკმაყოფილებულია, ხოლო თვით დედოფლის სახელის ქება ცამდე აღწევს; მსცოვანნი მის მიერ უზრუნველყოფილი არიან, ყმანნი გამხიარულებულნი, თბოლნი გამოზრდილნი, ქვრივნი შენახულნი, მხედარნი გამხნეებულნი, ხოლო წინააღმდეგომნი მის ფერხთ ქვეშ ვართხმულნი; მისი მარჯვენა გაწვდილია იმათ საშველად, ვინც მისი უდიდებულესობის მფარველობას ეძიებს, ვითარცა ზეციდან მოვლენილ ხსნას ადამიანთა ტომის ვანსაცდელში.

აწ მეც მის ფერხთ ქვეშ ვვარდები და ვიმედოვნებ, რომ ყოველად ბრძენი თქვენი დედოფალი მოწყალებას მოიღებს და ჩემზეც განაერცობს, კრავის დედობრივ მზრუნველობას, თავის მფარველობას არ მომაკლებს. ვუთხრობ მთხოვნელს და თავის პორფირმოსილ ხელს გამომიწვდის, რათა ღირსეულად ვემსახურო, როგორც უკანასკნელმა ქვეშევრდომმა მის სახელმწიფოში და რათა საკუთარი სისხლით ავანაზღაურო მის სამეფოში ცხოვრების ბედნიერება“.

ამის შემდეგ ორი თვე კიდევ ერთად ქალაქ ასტრახანში დავრჩით, ხოლო შემდეგ სატახტო ქალაქ მოსკოვში გავემგზავრეთ 1771 წელს დეკემბრის 21; ამ დღემდე მე თქვენ სრულად გიამბეთ ზემოხსენებული თავადი ალექსანდრე ამილახვარი-გეორგიანელის თავგადასავალი.

თარგმნილი გარონტი ძიქოძის მიერ